

**Πανεπιστήμιο Κρήτης
Σχολή Κοινωνικών Επιστημών
Τμήμα Πολιτικής Επιστήμης**

**“Κοινή Εξωτερική Πολιτική και Πολιτική Ασφάλειας
της Ευρωπαϊκής Ένωσης - ο δρόμος προς την
ολοκλήρωση;”**

**Μαργαρίτη Ευανθία (Α.Μ.3649)
Επιβλέπων Καθηγητής: Ν.Αλεξόπουλος**

ΡΕΘΥΜΝΟ 2021

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Εισαγωγή	3
Κεφάλαιο 1: Η αναγκαιότητα για εξωτερική δράση της Ευρωπαϊκής Ένωσης.....	4
1.1: Η πορεία της Ευρώπης έως την ΕΟΚ.....	4
1.2: Οι συνθήκες στην Ευρώπη και η ανάγκη για συνεργασία.....	7
Κεφάλαιο 2: Τα βήματα προς την κατοχύρωση Κοινής Εξωτερικής Πολιτικής.....	13
2.1: Από την Ενιαία Αμυντική Κοινότητα (ΕΑΚ) έως την Ευρωπαϊκή Πολιτική Συνεργασία (ΕΠΣ).....	13
2.2: Από τη Συνθήκη του Μαστριχτ έως τη Συνθήκη της Λισαβόνας.....	21
2.3: Η λειτουργία της ΚΕΠΠΑ: οι θεσμοί και ο Ύπατος Εκπρόσωπος της Ένωσης για θέματα Εξωτερικής Πολιτικής και Πολιτικής Ασφάλειας.....	30
Κεφάλαιο 3: Η εφαρμογή της Κοινής Εξωτερικής Πολιτικής και Πολιτικής Ασφάλειας.....	39
3.1: Η ΚΕΠΠΑ και η Ελλάδα.....	39
3.2: Η ΚΕΠΠΑ στον υπόλοιπο κόσμο.....	46
Επίλογος: ΚΕΠΠΑ: Υπάρχει τελικά κοινή συνισταμένη;.....	51
Βιβλιογραφία	52

ΑΡΚΤΙΚΟΛΕΞΑ

ΔΕΕ: Δυτικοευρωπαϊκή Ένωση

ΔΚΔ: Διακυβερνητική Διάσκεψη

ΕΑΚ: Ευρωπαϊκή Αμυντική Κοινότητα

ΕΕ: Ευρωπαϊκή Ένωση

ΕΕΠ: Ενιαία Ευρωπαϊκή Πράξη

ΕΚ: Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο

ΕΚΑΕ: Ευρωπαϊκή Κοινότητα Ατομικής Ενέργειας

ΕΚΑΧ: Ευρωπαϊκή Κοινότητα Άνθρακα και Χάλυβα

ΕΜΑ: Επιτροπή Μονίμων Αντιπροσώπων

ΕΟΚ: Ευρωπαϊκή Οικονομική Κοινότητα

ΕΠΑ: Επιτροπή Πολιτικής και Ασφάλειας

ΕΠΑΑ: Ευρωπαϊκή Πολιτική Ασφάλειας και Άμυνας

ΕΠΣ: Ευρωπαϊκή Πολιτική Συνεργασία

ΕΣ: Ευρωπαϊκό Συμβούλιο

ΕΣΣΔ: Ένωση Σοβιετικών Σοσιαλιστικών Δημοκρατιών

ΕΥΕΔ: Ευρωπαϊκή Υπηρεσία Εξωτερικής Δράσης

ΚΕΠΠΑ: Κοινή Εξωτερική Πολιτική και Πολιτική Ασφάλειας

ΚΠΑΑ: Κοινή Πολιτική Ασφάλειας και Άμυνας

ΣΕΕ: Συνθήκη της Ευρωπαϊκής Ένωσης

ΣΕΥ: Συμβούλιο Εξωτερικών Υποθέσεων

ΣτΕ: Συμβούλιο της Ευρώπης

BENELUX: Belgium Netherlands Luxembourg

NATO: North Atlantic Treaty Organization

PESCO: Permanent Structured Cooperation

Εισαγωγή

Η κοινή εξωτερική πολιτική ανάμεσα στα κράτη της Ευρώπης αποτέλεσε - και συνεχίζει να αποτελεί - βασικό στόχο κατά τη προσπάθεια επίτευξης της Ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης. Μετά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο, οι κοινωνικές, πολιτικές και οικονομικές συνθήκες που επικράτησαν στη γηραιά ήπειρο δημιούργησαν πρόσφορο έδαφος για την ανάπτυξη αλλά και την εξέλιξη της κοινής εξωτερικής δράσης των Ευρωπαϊκών κρατών. Σημείο-σταθμός κατά τη διαδικασία αυτή, αποτέλεσε η ίδρυση της Κοινής Εξωτερικής Πολιτικής και Πολιτικής Ασφάλειας, με την υπογραφή της Συνθήκης του Μάαστριχτ το 1992. Ποιά ήταν όμως τα βήματα που χρειάστηκε να κάνουν τα κράτη μέλη για να φτάσουν στην ίδρυση της ΚΕΠΠΑ; Πως επηρέασαν οι ραγδαίες εξελίξεις που πραγματοποιούνταν στην Ευρώπη την εικόνα που είχαν τα κράτη μέλη για τον τρόπο εφαρμογής της εξωτερικής τους πολιτικής; Κατάφερε η ΚΕΠΠΑ να επιτύχει τελικά τους στόχους της; Στα ζητήματα αυτά καλείται να απαντήσει η παρούσα εργασία.

Κεφάλαιο 1

Η αναγκαιότητα για εξωτερική δράση της Ευρωπαϊκής Ένωσης

1.1. Η πορεία της Ευρώπης έως την ΕΟΚ

Το τέλος του Β' Παγκοσμίου Πολέμου σηματοδότησε την αλλαγή του πολιτικού χάρτη της Ευρώπης, αλλά και την αρχή για τη διαδικασία της Ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης. Με το τέλος των εχθροπραξιών, η νέα εποχή για την Ευρώπη βρήκε τη Γερμανία χωρισμένη στα δύο, τη Σοβιετική Ένωση να έχει εντάξει έναν σημαντικό αριθμό Ευρωπαϊκών κρατών στη σφαίρα επιρροής της και τα κράτη της Δύσης, με τη βοήθεια των ΗΠΑ¹, να προσπαθούν να κρατήσουν την Ευρώπη μακριά από τον κομμουνισμό. Καθώς τα δυτικά κράτη κατάφεραν να μην επηρεαστούν από τις επιδιώξεις της ΕΣΣΔ, έχοντας έτσι χρόνο να ωριμάσουν πολιτικά και να αναπτυχθούν οικονομικά, ήταν και τα πρώτα που επεδίωξαν τη δημιουργία μιας ενωμένης Ευρώπης, βασισμένη σε νέες αρχές και ιδανικά.

Συμβούλιο της Ευρώπης

Έχοντας ως δεδομένο πως οι δύο Παγκόσμιοι Πόλεμοι που είχαν ξεσπάσει ξεκίνησαν από Ευρωπαϊκά εδάφη, τα κράτη προσπάθησαν να δημιουργήσουν ένα κοινό όργανο, υπό το οποίο θα συνεργάζονταν για πολιτικά και οικονομικά ζητήματα. Οι συζητήσεις ξεκίνησαν στη Χάγη, το Μάιο του 1948 και ένα χρόνο αργότερα, το Μάιο του 1949, εκπρόσωποι 10 κρατών² υπέγραψαν τη Συνθήκη του Λονδίνου, που οδήγησε στην ίδρυση του Συμβουλίου της Ευρώπης (Nugent, 2010). Σύμφωνα με το άρθρο 1 του Καταστατικού:

“Σκοπός του Συμβουλίου της Ευρώπης είναι να πραγματοποιήσει στενότερη ένωση μεταξύ των μελών του, ώστε να διαφυλαχθούν και να προωθηθούν τα ιδεώδη και οι αρχές που είναι κοινό κτήμα τους και να ευνοηθεί η οικονομική και κοινωνική πρόοδος τους. Ο σκοπός αυτός θα επιδιωχθεί από τα όργανα του Συμβουλίου με την εξέταση των κοινού ενδιαφέροντος ζητημάτων, με τη σύναψη συμφωνιών και με την αποδοχή κοινής δράσης στο οικονομικό,

¹ Η συμβολή των ΗΠΑ κατά τη προσπάθεια συγκρότησης μιας ενωμένης Ευρώπης αποδείχθηκε ιδιαίτερα σημαντική. Γεγονότα όπως το δόγμα Τρούμαν και το Σχέδιο Μάρσαλ αποτελούν παραδείγματα που αποδεικνύουν πως οι ΗΠΑ έπαιξαν καθοριστικό ρόλο στη δημιουργία της Ευρώπης όπως τη γνωρίζουμε σήμερα.

² τα κράτη που υπέγραψαν τη Συνθήκη ήταν: το Βέλγιο, η Δανία, η Γαλλία, η Ιρλανδία, η Ιταλία, το Λουξεμβούργο, η Ολλανδία, η Νορβηγία, η Σουηδία και το Ηνωμένο Βασίλειο

κοινωνικό, πολιτιστικό, επιστημονικό, νομικό και διοικητικό πεδίο, καθώς και με τη διαφύλαξη και ανάπτυξη των δικαιωμάτων του ανθρώπου και των θεμελιωδών ελευθεριών.”

Στην πράξη, το Συμβούλιο της Ευρώπης δεν κατάφερε να αποτελέσει τη βάση για τη δημιουργία μιας ενωμένης Ευρώπης, κυρίως λόγω της ασάφειας των στόχων του αλλά και της διακυβερνητικής μορφής που είχε πάρει η διαδικασία λήψης αποφάσεων (Nugent, 2010). Παρ'όλα αυτά, μέχρι και σήμερα το ΣτΕ έχει επιτύχει την υιοθέτηση Συμβάσεων από τα Ευρωπαϊκά κράτη, *οι οποίες αποτελούν την βάση της μεταρρύθμισης και εναρμόνισης νομοθεσιών των κρατών μελών σε σειρά θεμάτων όπως τα ανθρώπινα δικαιώματα, η καταπολέμηση των βασανιστηρίων, η καταπολέμηση του οργανωμένου εγκλήματος, η προστασία των δεδομένων, η πολιτιστική συνεργασία και άλλοι τομείς* (Ελληνική Προεδρία του ΣτΕ, 2020).

Ευρωπαϊκή Κοινότητα Άνθρακα και Χάλυβα (ΕΚΑΧ)

Λίγα χρόνια μετά από την ίδρυση του ΣτΕ, τα κράτη της δυτικής Ευρώπης έκαναν ένα φιλόδοξο βήμα προς την ευρωπαϊκή ολοκλήρωση, μέσω της ίδρυσης της Ευρωπαϊκής Κοινότητας Άνθρακα και Χάλυβα. Καθώς οι μνήμες από τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο ήταν ακόμη νωπές, οι κυβερνήσεις των Δυτικοευρωπαϊκών κρατών είχαν θέσει ως βασική τους προτεραιότητα τη θέσπιση της ειρήνης αλλά και τον περιορισμό της Γερμανίας, έτσι ώστε να αποφευχθούν μελλοντικές εχθροπραξίες. Η ΕΚΑΧ ήρθε να δώσει τη λύση στα παραπάνω ζητήματα καθώς, όπως αναφέρεται και από την ονομασία της, τα κράτη μέλη της θα είχαν από κοινού τη διαχείριση του άνθρακα και χάλυβα της Ευρώπης.

Ιδιαίτερο ρόλο στην ίδρυση της ΕΚΑΧ διαδραμάτισε η Γαλλία και συγκεκριμένα οι Γάλλοι πολιτικοί Jean Monnet και Robert Schuman. Οι συζητήσεις για την ίδρυση της ξεκίνησαν το Μάιο του 1950, με τον Schuman να παρουσιάζει το σχέδιο ως *“το πρώτο βήμα για την πραγμάτωση του οράματος μιας ενωμένης Ευρώπης με επίκεντρο τη γαλλογερμανική συμφιλίωση”* (Nugent, 2010). Τον Απρίλιο του 1951, η Γαλλία, η Δυτική Γερμανία, η Ιταλία, το Λουξεμβούργο, οι Κάτω Χώρες και το Βέλγιο υπέγραψαν τη Συνθήκη των Παρισίων, με την οποία επισημοποίησαν την ίδρυση της ΕΚΑΧ. Στόχος της ΕΚΑΧ αποτέλεσε η δημιουργία μιας κοινής αγοράς άνθρακα και χάλυβα, έτσι ώστε να επιτευχθεί η οικονομική ανάπτυξη, η αύξηση της απασχόλησης και η βελτίωση του βιοτικού επιπέδου στην Ευρώπη. Με τη δημιουργία κοινής αγοράς, η συνθήκη για την ίδρυση της ΕΚΑΧ θέσπισε και την ελεύθερη κυκλοφορία των προϊόντων δίχως την επιβολή δασμών ή φορολογικών επιβαρύνσεων (EU-Lex, 2017). Με τη Συνθήκη της ΕΚΑΧ δημιουργήθηκαν επίσης τα κύρια

θεσμικά όργανα της Κοινότητας: την Ανώτατη Αρχή, το Συμβούλιο Υπουργών, την Κοινή Συνέλευση και το Δικαστήριο (Nugent, 2010).

Η ΕΚΑΧ θεωρήθηκε σε γενικές γραμμές ως ένα επιτυχημένο πρώτο εγχείρημα για τη κοινή συνεργασία των κρατών και τη προώθηση της ενωμένης Ευρώπης, αν και στη πορεία της συνάντησε αρκετές δοκιμασίες τις οποίες αναγκάστηκε να αντιμετωπίσει. Παρ'όλα αυτά, όπως είχε δηλώσει και ο Schuman κατά τη παρουσίαση του σχεδίου για την ΕΚΑΧ: *“Η Ευρώπη δε θα δημιουργηθεί αμέσως ή σύμφωνα με ένα και μοναδικό σχέδιο. Θα οικοδομηθεί με συγκεκριμένα επιτεύγματα, τα οποία θα δημιουργήσουν πρώτα μια de facto αλληλεγγύη”*.

Ευρωπαϊκή Οικονομική Κοινότητα - Ευρωπαϊκή Κοινότητα Ατομικής Ενέργειας

Τη Συνθήκη για την ίδρυση της ΕΚΑΧ ακολούθησαν οι συζητήσεις για την ίδρυση της Ευρωπαϊκής Αμυντικής Κοινότητας και της Δυτικοευρωπαϊκής Ένωσης, για τις οποίες γίνεται εκτενής αναφορά στο επόμενο κεφάλαιο. Την ίδια περίοδο με την ανάπτυξη της ΔΕΕ, το 1955, οι έξι Υπουργοί Εξωτερικών των κρατών της ΕΚΑΧ συναντήθηκαν στη Μεσίνα, από την οποία και εξέδωσαν ψήφισμα για περαιτέρω συνεργασία των Ευρωπαϊκών κρατών στο τομέα της οικονομίας. Για την επίτευξη των στόχων που τέθηκαν στη Μεσίνα, ορίστηκε μια επιτροπή κυβερνητικών εκπροσώπων, με επικεφαλής τον Βέλγο πολιτικό Paul-Henri Spaak. Η έκθεση της επιτροπής Spaak έκανε λόγο για τη διαμόρφωση μιας κοινής Ευρωπαϊκής αγοράς, επικεντρώνοντας τα συμπεράσματά της στους τρόπους επίλυσης των προβλημάτων για την εγκαθίδρυση της και της προώθησης ειρηνικής χρήσης της ατομικής ενέργειας (Πλιάκος, 2018). Σύμφωνα με το σχέδιο *“ο στόχος μιας κοινής αγοράς πρέπει να είναι η δημιουργία μιας ευρείας περιοχής με κοινή οικονομική πολιτική, έτσι ώστε να σχηματιστεί μια ισχυρή μονάδα παραγωγής και να καταστεί δυνατή η συνεχής ανάπτυξη της ευημερίας και η ανάπτυξη αρμονικών σχέσεων μεταξύ των κρατών μελών που έτσι ενώνονται”*.

Η έκθεση Spaak, όπου εγκρίθηκε τον Απρίλιο του 1956 από τους Υπουργούς Εξωτερικών των έξι, έθεσε τα θεμέλια για την υπογραφή των Συνθηκών της Ρώμης, από τις οποίες προέκυψαν η Ευρωπαϊκή Οικονομική Κοινότητα (ΕΟΚ) και η Ευρωπαϊκή Κοινότητα Ατομικής Ενέργειας (ΕΚΑΕ-Ευρατόμ). Η ΕΟΚ αποτέλεσε τη πιο σημαντική εκ των δύο συνθηκών, καθώς στόχος της αποτέλεσε *η προώθηση της αρμονικής ανάπτυξης των οικονομικών δραστηριοτήτων στο σύνολο της Κοινότητας, η συνεχής και ισόρροπη επέκταση της οικονομίας, η αυξημένη σταθερότητα, η επιταχυνόμενη ανύψωση του βιοτικού επιπέδου και*

δημιουργία στενότερων σχέσεων μεταξύ των κρατών μελών μελών³. Επιπλέον, η ΕΟΚ αποτέλεσε τη βάση για την πορεία της Ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης αλλά και για την δημιουργία της Ένωσης που γνωρίζουμε σήμερα. Όσον αφορά την ΕΚΑΕ, η Συνθήκη έδινε βάση σε τομείς δραστηριότητας όπως η προώθηση της έρευνας, η διάδοση πληροφοριών, η υγεία και η ασφάλεια και η κοινή πυρηνική αγορά (Nugent, 2010). Με τις Συνθήκες για την ΕΟΚ και την Ευρατόμ δημιουργήθηκαν επίσης νέα θεσμικά όργανα που μετέβαλαν και αντικατέστησαν αυτά που είχαν δημιουργηθεί με τη Συνθήκη για την ΕΚΑΧ (Nugent, 2010):

1. τη θέση της Ανώτατης Αρχής έπαιρνε πλέον η Επιτροπή,
2. το Συμβούλιο Υπουργών απέκτησε περισσότερες εξουσίες,
3. η Συνέλευση θα είχε πλέον και περιορισμένες εποπτικές εξουσίες πέραν του καθαρά συμβουλευτικού ρόλου που κατείχε στην ΕΚΑΧ,
4. το Δικαστήριο ήταν υπεύθυνο να εξασφαλίζει “την τήρηση του δικαίου κατά την ερμηνεία και την εφαρμογή της Συνθήκης”.

Με τη Συνθήκη για την ίδρυση της ΕΟΚ, η πορεία προς την ευρωπαϊκή ολοκλήρωση και τη δημιουργία μιας ενωμένης Ευρώπης, άρχισε να υλοποιείται. Οι Συνθήκες που ακολούθησαν έφεραν μεγάλες αλλαγές στη λειτουργία της Κοινότητας - και εν συνεχεία της Ένωσης - με μια από τις αλλαγές να αποτελεί η προσπάθεια για ύπαρξη κοινής εξωτερικής και αμυντικής πολιτικής. Γι' αυτό το λόγο, όλες οι Συνθήκες που υπογράφηκαν μετά την ίδρυση της ΕΟΚ και της Ευρατόμ αναλύονται εκτενέστερα στο επόμενο κεφάλαιο.

1.2 Οι συνθήκες στην Ευρώπη και η ανάγκη για συνεργασία

Ο Ψυχρός Πόλεμος στην Ευρώπη

Στη πορεία για την επίτευξη της Ευρωπαϊκής ενοποίησης, δεν έλειψαν οι κρίσεις στο εσωτερικό της Ευρώπης, μέσω όμως των οποίων αποδείχθηκε πως η συνεργασία μεταξύ των κρατών ήταν πιο απαραίτητη από ποτέ. Πριν ακόμη ξεκινήσει η όποια προσπάθεια για κοινή δράση μεταξύ των Ευρωπαϊκών κρατών, μια νέα κρίση ήρθε να ανατρέψει την παγκόσμια ισορροπία: η έναρξη του Ψυχρού Πολέμου. Η νέα αυτή διένεξη, που αρχικά ξεκίνησε ανάμεσα στις ΗΠΑ και την ΕΣΣΔ, επηρέασε άμεσα τον πολιτικό χάρτη της Ευρώπης, χωρίζοντας την ήπειρο στα δύο: οι δυτικές χώρες - ιδιαίτερα η Γαλλία και το Ηνωμένο Βασίλειο - συμμάχησαν με τις ΗΠΑ, ενώ αντίθετα το ανατολικό μπλοκ της Ευρώπης πέρασε υπό την επιρροή της ΕΣΣΔ.

³ Άρθρο 2 της Συνθήκης για την ίδρυση της ΕΟΚ

Ο διαχωρισμός αυτός θεσπίστηκε και επίσημα, μετά την εφαρμογή του Σχεδίου Μάρσαλ. Το σχέδιο, το οποίο επιμελήθηκε ο Αμερικανός Υπουργός Εξωτερικών George C. Marshall, προέβλεπε την οικονομική στήριξη της Ευρώπης, με σκοπό την επίτευξη της Ευρωπαϊκής ανασυγκρότησης και ενοποίησης. Πέραν όμως του βασικού του στόχου, το σχέδιο επεδίωκε να βάλει ένα τέλος στην εξάπλωση του κομμουνισμού στη γηραιά ήπειρο. Η εφαρμογή του σχεδίου συνάντησε εμπόδια στις χώρες της Ανατολικής Ευρώπης, όπου και η ΕΣΣΔ είχε καταφέρει να ασκήσει μεγάλη επιρροή, σε αντίθεση με τη Δυτική Ευρώπη όπου και η οικονομική στήριξη από τις ΗΠΑ έγινε δεκτή από όλα τα κράτη (History.com Editors, 2020). Εκτός του διαχωρισμού της Ευρώπης, το σχέδιο Μάρσαλ αποτέλεσε και την αφορμή για τη διάσπαση της Γερμανίας σε ανατολική και δυτική⁴, με τον εδαφικό διαχωρισμό τους να πραγματοποιείται το 1961 με την οικοδόμηση του τείχους του Βερολίνου από μεριάς ανατολικής Γερμανίας (History.com Editors, 2021).

Ίδρυση του NATO

Με την απειλή του κομμουνισμού να βρίσκεται προ των πυλών για τη Δυτική Ευρώπη, ήταν απαραίτητη μια συμμαχία του Δυτικού κόσμου για την αντιμετώπιση τυχόν εχθροπραξιών. Τη λύση ήρθε να δώσει η Βορειοατλαντική Συμμαχία - NATO, που ιδρύθηκε με τη Συνθήκη της Ουάσιγκτον στις 4 Απριλίου του 1949. Η Συνθήκη υπογράφηκε από το Βέλγιο, τον Καναδά, τη Δανία, τη Γαλλία, την Ισλανδία, την Ιταλία, το Λουξεμβούργο, την Ολλανδία, τη Νορβηγία, τη Πορτογαλία, το Ηνωμένο Βασίλειο και τις Ηνωμένες Πολιτείες και αποτέλεσε τη πρώτη ενωμένη κίνηση του δυτικού κόσμου απέναντι στις βλέψεις της Σοβιετικής Ένωσης. Εκτός της απειλής της ΕΣΣΔ, με την ίδρυση του το NATO είχε ως σκοπούς την αποτροπή της αναβίωσης του Ευρωπαϊκού εθνικιστικού μιλιταρισμού αλλά και την επίτευξη της Ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης (NATO, 2011).

Μετά την ίδρυση του, το NATO κατάφερε να εξελιχθεί στον μεγαλύτερο διεθνή οργανισμό για την ασφάλεια και την άμυνα του δυτικού κόσμου. Σήμερα, αριθμεί τριάντα κράτη μέλη και στόχοι του αποτελούν η προώθηση των δημοκρατικών αξιών, μέσω της συνεχούς διαβούλευσης των μελών του για ζητήματα ασφάλειας και άμυνας, αλλά και η ειρηνική επίλυση διαφορών, με τη δυνατότητα στρατιωτικής παρέμβασης σε περίπτωση που καταστεί αναγκαίο (NATO, n.d.).

⁴ Με τον διαχωρισμό αυτό, η Δυτική Γερμανία πέρασε υπό τον έλεγχο των ΗΠΑ, του Ηνωμένου Βασιλείου και της Γαλλίας, ενώ η Ανατολική πέρασε υπό την επιρροή της ΕΣΣΔ.

Η Ουγγρική Επανάσταση

Η πρώτη εξέγερση απέναντι στο καθεστώς της ΕΣΣΔ στην ανατολική Ευρώπη ξεκίνησε από την Ουγγαρία, με τη λεγόμενη ουγγρική επανάσταση. Λίγο καιρό πριν την επανάσταση στην Ουγγαρία, η Σοβιετική Ένωση περνούσε μεγάλες αλλαγές στο εσωτερικό της, με την ηγεσία της χώρας να περνά από τα χέρια του Στάλιν σε αυτά του Νικίτα Χρουστσόφ. Ο Χρουστσόφ, αν και κάποτε θεωρούνταν ένθερμος υποστηρικτής του Στάλιν, πήρε ξεκάθαρη θέση ενάντια στις πρακτικές που χρησιμοποιούσε ο πρώην ηγέτης της ΕΣΣΔ και αντίθετα προτίμησε μια πιο μετριοπαθή στάση όσον αφορά τη διακυβέρνηση της χώρας (The Editors of Encyclopedia Britannica, 2018).

Οι δηλώσεις Χρουστσόφ ενάντια στις Σταλινικές πρακτικές ήταν αυτές που ξεσήκωσαν τους πολίτες της Ουγγαρίας αλλά και της Πολωνίας, με στόχο τον εκδημοκρατισμό των χωρών τους και την απελευθέρωση τους από τις κομμουνιστικές πρακτικές που ίσχυαν μέχρι τότε. Αρχική απάντηση της ΕΣΣΔ για την καταστολή των Ουγγρικών εξεγέρσεων αποτέλεσε ο διορισμός του Ίμρε Νάγκυ στην ηγεσία της χώρας. Ο Νάγκυ, ο οποίος ήταν και αυτός ένας από τους αντιτιθέμενους των Σταλινικών πρακτικών, προσπάθησε να επαναφέρει την ειρήνη στη χώρα, καλώντας τους Σοβιετικούς να απομακρύνουν τον στρατό τους από τα Ουγγρικά εδάφη.

Έχοντας επιτύχει μια πρώτη νίκη στην Ουγγαρία, ο Νάγκυ αποφάσισε να συνεχίσει την επανάσταση στη χώρα, υποσχόμενος την ανατροπή του “κανόνα του ενός κόμματος” αλλά και την απομάκρυνση της Ουγγαρίας από το Σύμφωνο της Βαρσοβίας⁵. Η εξέλιξη αυτή εξόργισε τη Σοβιετική ηγεσία και, με εντολή Χρουστσόφ, ο στρατός της ΕΣΣΔ εισέβαλε στην Ουγγαρία με σκοπό να καταστείλει τις συνεχόμενες εξεγέρσεις. Συνολικά, έχασαν τη ζωή τους 2,500 Ούγγροι, ενώ άλλοι 20,000 μετανάστευσαν σε χώρες της Δύσης. Παρά την επιτυχία της ΕΣΣΔ ως προς την καταστολή των εξεγέρσεων, η Ουγγρική επανάσταση είχε ως αποτέλεσμα τον τερματισμό των όποιων σταλινικών πρακτικών επιβάλλονταν μέχρι τότε στη χώρα, γεγονός που της επέτρεψε να κάνει βήματα προς την αυτονομία της (History.com Editors, 2021b).

Η άνοιξη της Πράγας

Μια δεκαετία μετά από την Ουγγρική επανάσταση, άλλη μια εξέγερση μιας ανατολικοευρωπαϊκής χώρας ήρθε να ανατρέψει τις ισορροπίες της Ευρώπης και του Ψυχρού

⁵ Το Σύμφωνο της Βαρσοβίας αποτέλεσε μια στρατιωτική συμμαχία που υπογράφηκε το 1955 από τη Σοβιετική Ένωση και χώρες της Κεντροανατολικής Ευρώπης, ως απάντηση στη δημιουργία του NATO.

Πολέμου. Οι αναταράξεις ξεκίνησαν αυτή τη φορά από τη μεριά της Τσεχοσλοβακίας, μετά την ανάληψη της εξουσίας από τον Αλεξάντερ Ντούμπσεκ. Ο Ντούμπσεκ, παρά το γεγονός πως δήλωνε ένθερμος υποστηρικτής του κομμουνισμού, προσπάθησε να εφαρμόσει “το ανθρώπινο πρόσωπο του σοσιαλισμού” στη χώρα, υποσχόμενος αλλαγές κατά τη διακυβέρνηση της χώρας, όπως η αναθεώρηση του Συντάγματος με σκοπό την εξασφάλιση των ελευθεριών και των ανθρωπίνων δικαιωμάτων στη χώρα, η αποκατάσταση όλων των πολιτών των οποίων τα δικαιώματα είχαν παραβιαστεί στο παρελθόν, η επαναφορά του τύπου αλλά και οι μεταρρυθμίσεις στους τομείς της βιομηχανίας και της γεωργίας (The Editors of Encyclopedia Britannica, 2016).

Τέσσερα χρόνια πριν την ανάληψη καθηκόντων του Ντούμπσεκ, η ηγεσία της Σοβιετικής Ένωσης πέρασε και πάλι σε άλλα χέρια, έπειτα από την απομάκρυνση του Νικήτα Χρουστσόφ και την ανάληψη καθηκόντων από τον Λεονίντ Μπρέζνιεφ. Ο Μπρέζνιεφ, ώντας λιγότερο διαλλακτικός με τις χώρες του Δυτικού κόσμου, είδε τις μεταρρυθμίσεις του Ντούμπσεκ ως μια μορφή επανάστασης απέναντι στο Σοβιετικό καθεστώς και μια κίνηση για να πλησιάσει τις χώρες της Δύσης, γεγονός που έπρεπε να κατασταλεί άμεσα. Πράγματι, στις 20 Αυγούστου του 1968, 60,000 στρατιωτικοί από τη Σοβιετική Ένωση και τις χώρες του Συμφώνου της Βαρσοβίας εισέβαλαν στη Τσεχοσλοβακία και κατάφεραν να καταλάβουν τη χώρα, καταστρέφοντας την όποια ελπίδα είχε δημιουργήσει ο Ντούμπσεκ για το τέλος του σκληρού προσώπου του κομμουνισμού (History.com Editors, 2021b).

Τουρκική εισβολή στην Κύπρο

Πέραν της κρίσης του Ψυχρού Πολέμου, άλλη μια απειλή προς την Ευρώπη εμφανίστηκε στα μέσα της δεκαετίας του ‘70 και προκάλεσε αναταραχές στη διαδικασία της Ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης. Τα προβλήματα ξεκίνησαν για άλλη μια φορά από την Ανατολή, με την Τουρκία να εισβάλλει στην Κύπρο το καλοκαίρι του 1974 και να καταλαμβάνει παράνομα το βόρειο μέρος του νησιού. Αφορμή για την παράνομη εισβολή της Τουρκίας αποτέλεσε η προσπάθεια πραξικοπήματος της δικτατορίας του Ιωαννίδη, με σκοπό την απομάκρυνση του Αρχιεπισκόπου Μακαρίου από την Προεδρία της Κύπρου. Αιτία για το πραξικόπημα αποτέλεσε η άποψη πως ο Μακάριος ήταν αυτός που εμπόδιζε την ένωση της Κύπρου με την Ελλάδα αλλά και πως οι πολιτικές του και η συνεργασία του με τη Μόσχα απομάκρυναν την Κύπρο όλο και περισσότερο από τον Δυτικό κόσμο (Ρίζας, 2019).

Βλέποντας τις εξελίξεις που πραγματοποιούνταν ανάμεσα στην Ελλάδα και την Κύπρο η Τουρκία, υπό τις οδηγίες του αντιστράτηγου Νουρετίν Ερσίν, εισέβαλε στο νησί στις 20

Ιουλίου του 1974 (Αττίλας Ι), με το πρόσχημα της “ειρηνικής επέμβασης” που είχε ως στόχο την επαναφορά της τάξης στην Κύπρο μετά την απομάκρυνση του Μακαρίου. Έναν μήνα μετά και παρά τις προσπάθειες της διεθνούς κοινότητας για την επίλυση του Κυπριακού ζητήματος, η Τουρκία εισέβαλε για δεύτερη φορά στη Κύπρο (Αττίλας ΙΙ), όπου και κατέλαβε το βόρειο μέρος του νησιού. Οι εξελίξεις στο Κυπριακό ζήτημα ανέκοψαν την ενταξιακή πορεία της Τουρκίας στην Ευρωπαϊκή Κοινότητα, με την οποία η χώρα ξεκίνησε να διαπραγματεύεται από το 1999. Αν και κατάφερε να αποκτήσει την ιδιότητα του υποψήφιου κράτους μέλους, η χώρα λόγω της ένθερμης κατάστασης που επικρατεί στην Κύπρο, δεν πληροί τα κριτήρια της Κοπεγχάγης με αποτέλεσμα να αδυνατεί να αποκτήσει την ιδιότητα του κράτους μέλους μέχρι και σήμερα.

Πτώση του τείχους του Βερολίνου

Η αρχή του τέλους για τη Σοβιετική Ένωση στην Ανατολική Ευρώπη προήλθε με την πτώση του τείχους του Βερολίνου το 1989, όπως ήδη αναφέρθηκε. Το τείχος χτίστηκε το 1961 με σκοπό τον διαχωρισμό της Ανατολικής από τη Δυτική Γερμανία, με πρωτοβουλία της Λαϊκής Δημοκρατίας της Γερμανίας (GDR). Με την πράξη αυτή, η Ανατολική Γερμανία δήλωσε πως στόχευε να κρατήσει μακριά του Δυτικούς “φασίστες” από τα εδάφη της, στη πραγματικότητα όμως, το τείχος στόχευε στο να αποτρέψει τις μαζικές μετακινήσεις των Γερμανών από την Ανατολική στη Δυτική Γερμανία (History.com Editors, 2021a).

Τον καιρό που το τείχος χώριζε τις “δύο Γερμανίες”, η όποια μετακίνηση από την Ανατολική προς τη Δυτική πλευρά της χώρας ήταν πρακτικά αδύνατη, με ελάχιστες εξαιρέσεις. Με εντολή Χρυστόφοφ, τα σύνορα ανατολής και δύσης παρέμεναν κλειστά, ενώ όσοι είχαν δικαίωμα μετακίνησης, όπως για παράδειγμα διπλωμάτες ή άλλοι αξιωματούχοι, έπρεπε πρώτα να περάσουν από έλεγχο στα ειδικά διαμορφωμένα σημεία ελέγχου. Παρ’όλα αυτά, δεν ήταν λίγοι αυτοί που κατά τη διάρκεια της λειτουργίας του τείχους κατάφεραν να περάσουν παράνομα από την Ανατολική προς τη Δυτική Γερμανία, με στόχο μια καλύτερη ζωή. Σύμφωνα με καταγραφές, περίπου 5,000 κάτοικοι της Ανατολικής Γερμανίας κατάφεραν με αρκετούς τρόπους να περάσουν το τείχος, ενώ δυστυχώς 171 άτομα έχασαν τη ζωή τους κατά τις προσπάθειες τους (History.com Editors, 2021a).

Με το τέλος της δεκαετίας του 1980, η φθορά του κομμουνισμού στην Ευρώπη ήταν πλέον αισθητή. Με πολλές ανατολικές χώρες να έχουν αρχίσει και πάλι να αντιδρούν ενάντια στο καθεστώς της Μόσχας, η ΕΣΣΔ φάνηκε αδύναμη να αντιμετωπίσει την όποια μικρή ή μεγάλη εξέγερση προέκυπτε. Στις 9 Νοεμβρίου του 1989, η κυριαρχία της ΕΣΣΔ στην Ευρώπη

δέχτηκε το μεγαλύτερο χτύπημα στην ιστορίας της, μετά την ανακοίνωση από τη Λαϊκή Δημοκρατία της Γερμανίας για το άνοιγμα των συνόρων. Η εξέλιξη αυτή οδήγησε σε ένα τεράστιο κύμα “μετανάστευσης” από τον Ανατολικό στον Δυτικό τομέα της χώρας, κατά την οποία πραγματοποιήθηκε και η καταστροφή του τείχους από τους Γερμανούς πολίτες. Με την πτώση του τείχους σηματοδοτήθηκε και επίσημα η αρχή του τέλους για την ΕΣΣΔ, η οποία και διαλύθηκε δύο χρόνια μετά, το 1991. Η επίσημη επανένωση της Γερμανίας πραγματοποιήθηκε σχεδόν έναν χρόνο μετά την πτώση, το 1990, γεγονός που επέτρεψε στη χώρα να συμμετάσχει πλέον εξ’ολοκλήρου στη διαδικασία της Ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης.

Κεφάλαιο 2

Τα βήματα προς την κατοχύρωση Κοινής Εξωτερικής Πολιτικής

2.1. Από την Ενιαία Αμυντική Κοινότητα (ΕΑΚ) έως την Ευρωπαϊκή Πολιτική Συνεργασία (ΕΠΣ)

Κατά τη δεκαετία του 1950, η Ευρώπη έχει αρχίσει να πραγματοποιεί σταθερά βήματα για την βελτιστοποίηση και την επέκταση των σχέσεων και συνεργασιών μεταξύ των κρατών, όσο και για την άμεση προστασία και θωράκιση της. Με τη συγκεκριμένη περίοδο να χαρακτηρίζεται από ποικίλες αναταραχές (Ψυχρός Πόλεμος, Πόλεμος της Κορέας κ.α.), η ανάγκη για την περαιτέρω ανάπτυξη ενός ενιαίου αμυντικού μετώπου θεωρήθηκε πιο επίκαιρη από ποτέ.

Ενιαία Αμυντική Κοινότητα (ΕΑΚ)

Αρχή για μια εκτενέστερη προσπάθεια αμυντικής συνεργασίας μεταξύ των κρατών, έγινε η επιθυμία της Ομοσπονδιακής Δημοκρατίας της Γερμανίας να ενσωματωθεί στις νέες δομές ασφάλειας (Βασιλείου, 2015). Αν και πρόθυμη για συνεργασία, η Γερμανία δεν επιθυμούσε να ελέγχεται από άλλες δυνάμεις, γεγονός που δημιούργησε αμφιβολία για τις προθέσεις της ανάμεσα στα υπόλοιπα κράτη. Έχοντας ακόμη τις μνήμες του Β' Παγκοσμίου Πολέμου νωπές, η Γαλλία ήταν αυτή που έδειξε πιο έντονα την αντίθεση της σχετικά με τον επανεξοπλισμό της γείτονος χώρας και ιδιαίτερα όταν αυτό θα γινόταν χωρίς έλεγχο. Η προσπάθεια για την ένταξη της Γερμανίας σε μια κατά το δυνατόν ελεγχόμενη αμυντική συμφωνία ξεκίνησε από τον Γάλλο Πρωθυπουργό René Pleven, ο οποίος πρότεινε τη δημιουργία ενός Ευρωπαϊκού Στρατού που θα υπάγεται στα Ευρωπαϊκά πολιτικά όργανα (Βασιλείου, 2015).

Το 1951, οι έξι (6) ιδρυτικές κυβερνήσεις της ΕΚΑΧ συμφώνησαν στην ίδρυση της Ευρωπαϊκής Αμυντικής Κοινότητας (ΕΑΚ). Η νέα αυτή συνθήκη, υπερεθνικού χαρακτήρα, θα προϋπέθετε μια νέα θεσμική δομή και θα αποτελούνταν από (Nugent, 2010):

1. Κοινή Αμυντική Επιτροπή
2. Συμβούλιο Υπουργών
3. Συμβουλευτική Συνέλευση
4. Δικαστήριο

Παράλληλα η συνθήκη, πέρα από στρατιωτική συνεργασία κρατών, έκανε λόγο και για ορισμένη οικονομική συνεργασία.

Η Συνθήκη κυρώθηκε αρχικά από τη Γερμανία, τις BENELUX (1953-1954) και από την αρμόδια Κοινοβουλευτική Επιτροπή της Ιταλίας, με το Κοινοβούλιο της τελευταίας όμως να περιμένει την απόφαση της Γαλλίας. Στη Γαλλία, την ίδια περίοδο, πραγματοποιούνται σημαντικές πολιτικές και κοινωνικές αλλαγές. Η αλλαγή στην ηγεσία του Υπουργείου Εξωτερικών της χώρας⁶ και ο διχασμός της κοινής γνώμης ανάμεσα σε υπέρμαχους (cédistes) και σε αντίθετους (anticédistes) οδηγεί το Κοινοβούλιο της Γαλλίας στην καταψήφιση της ΕΑΚ⁷ (1954) (Βασιλείου, 2015). Ως αιτιολόγηση, η Γαλλία υποστήριξε πως καταψήφισε την εν λόγω συμφωνία διότι (Nugent, 2010):

1. Υπήρχαν ακόμη αμφιβολίες για τον επανεξοπλισμό της Γερμανίας,
2. Δεν θα είχε πλέον τον αποκλειστικό έλεγχο των στρατιωτικών δυνάμεων της,
3. Είχε αμφιβολίες για την αποτελεσματικότητα ενός τέτοιου εγχειρήματος,
4. Υπήρχε ανησυχία για τη μη συμμετοχή της Μεγάλης Βρετανίας στην Κοινότητα,⁸
5. Η Κοινότητα, μετά τη λήξη του Πολέμου της Κορέας και τον θάνατο του Στάλιν, δεν θα ήταν πλέον απαραίτητη.

Με την άρνηση της Γαλλίας να επικυρώσει τη δημιουργία της Κοινότητας, η ΕΑΚ έμεινε στην ιστορία ως ένα φιλόδοξο σχέδιο, χωρίς όμως κανένα αντίκρισμα.

Δυτικοευρωπαϊκή Ένωση (ΔΕΕ)

Η αποτυχία εφαρμογής της ΕΑΚ αλλά και η επιμονή της Γερμανίας για την ενσωμάτωσή της στο Δυτικοευρωπαϊκό αμυντικό σύστημα, δεν πτόησε τα Ευρωπαϊκά κράτη και τις προσπάθειες τους για τη θέσπιση μιας συμφέρουσας, κοινής πολιτικής για την ασφάλεια και την άμυνα.

Οι προσπάθειες ξεκινούν ξανά τον Σεπτέμβριο του 1954, σε ειδική διάσκεψη που πραγματοποιήθηκε στο Λονδίνο. Με τη συμμετοχή των μελών της Συνθήκης των Βρυξελλών, των ΗΠΑ, του Καναδά, της Δυτικής Γερμανίας και της Ιταλίας αποφασίζεται η επέκταση της Συνθήκης των Βρυξελλών και η δημιουργία της Δυτικοευρωπαϊκής Ένωσης (ΔΕΕ), αποφάσεις που επικυρώνονται με την υπογραφή των Συμφωνιών του Παρισιού (Οκτώβριος, 1954).

⁶ Ο Robert Schuman αντικαθίσταται από τον Georges Bidault

⁷ 319 ψήφοι κατά έναντι 264 ψήφων υπέρ

⁸ Η Μ. Βρετανία αποτελούσε τη μεγαλύτερη Ευρωπαϊκή στρατιωτική δύναμη

Η Δυτικοευρωπαϊκή Ένωση αποτέλεσε το πρώτο επιτυχημένο εγχείρημα συνεργασίας των Ευρωπαϊκών κρατών όσον αφορά τη δημιουργία μιας κοινής εξωτερικής πολιτικής και πολιτικής ασφάλειας. Με την υπογραφή της, Γερμανία και Ιταλία κατάφεραν να συμμετάσχουν σε εξαετές σύμφωνο στρατιωτικής βοήθειας⁹, ενώ παράλληλα η Δυτική Γερμανία εξασφάλισε τη συμμετοχή της στο NATO ως το νεότερο μέλος της συμμαχίας. Πέρα από το ζήτημα επανεξοπλισμού της Γερμανίας, βασικοί στόχοι της ΔΕΕ ήταν (Western European Union, 2014):

1. Η αποτελεσματική προώθηση της ενότητας και η προσπάθεια για θετική ολοκλήρωση ανάμεσα στα κράτη,
2. Η δημιουργία μιας σταθερής βάσης, με σκοπό την οικονομική ανάκαμψη και ανάπτυξη στη Δυτική Ευρώπη,
3. Η προσφορά αμοιβαίας συνδρομής και βοήθειας στα κράτη-μέλη, ώστε να μπορούν να αντισταθούν σε κάθε μορφή εξωτερικής επίθεσης.

Κατά τη λειτουργία της, η ΔΕΕ πήρε μέρος σε αρκετές δράσεις, με σκοπό την επίτευξη της ενότητας ανάμεσα στα Ευρωπαϊκά κράτη. Χαρακτηριστικά παραδείγματα αποτελούν (Western European Union, 2014) :

1. Η επίλυση του προβλήματος του Σααρ¹⁰,
2. Η αποκατάσταση της εμπιστοσύνης μεταξύ των Δυτικοευρωπαϊκών κρατών, μετά την ανάληψη ευθυνών για ζητήματα σχετικά με τον έλεγχο των όπλων,
3. Ο συμβουλευτικός ρόλος ανάμεσα στα ιδρυτικά μέλη της Ευρωπαϊκής Κοινότητας και του Ηνωμένου Βασιλείου, μέχρι την ένταξη του το 1973,
4. Η ενσωμάτωση της Δυτικής Γερμανίας στο NATO.

Από το 1973 και μέχρι τις αρχές της δεκαετίας του 1980, παρατηρείται σταδιακή μείωση των δράσεων της Ένωσης. Ο κοινωνικοοικονομικός ρόλος της είχε μεταταθεί στο Συμβούλιο της Ευρώπης και στον Οργανισμό Ευρωπαϊκής Οικονομικής Συνεργασίας¹¹ (ΟΕΟΣ) και έτσι μετατράπηκε, για ένα μικρό χρονικό διάστημα, σε έναν οργανισμό που ασχολούταν

⁹ Στο σύμφωνο συμμετείχαν οι: Γαλλία, Μεγάλη Βρετανία και οι χώρες Benelux

¹⁰ Η περιοχή είχε δημιουργήσει τριβές ανάμεσα στη Γαλλία και τη Γερμανία καθώς, αν και κατείχε πολιτική αυτονομία, οι δύο χώρες μάχονταν για την προσάρτηση της στα εδάφη τους. Το 1947, η επαρχία δημιουργεί μια οικονομική και δημοσιονομική ένωση με τη Γαλλία και, το 1954, Γερμανία και Γαλλία συμφωνούν πως το Σααρ θα κατείχε status Ευρωπαϊκού εδάφους και θα άνηκε στη ΔΕΕ (Συμφωνία των Παρισίων). Μετά την άρνηση των κατοίκων για το ευρωπαϊκό status, το 1956 η επαρχία ενσωματώθηκε πολιτικά στη Γερμανία (Συμφωνία του Λουξεμβούργου) (CVCE, 2016b).

¹¹ Ιδρύθηκε το 1948 με σκοπό τη δημιουργία προγραμμάτων ανάκαμψης και την εποπτεία κατά την κατανομή βοήθειας. Το 1961 αντικαταστάθηκε από τον Οργανισμό για Οικονομική Συνεργασία και Ανάπτυξη (ΟΟΣΑ/OECD)(OECD, 2019).

αποκλειστικά με αμυντικά ζητήματα. Κατά τις αρχές της δεκαετίας του '80, έπειτα και από την αποτυχημένη προσπάθεια της επέκτασης των δραστηριοτήτων και των αρμοδιοτήτων της Ευρωπαϊκής Πολιτικής Συνεργασίας σε αμυντικά ζητήματα και ζητήματα ασφάλειας¹², παρατηρείται η αναζωπύρωση της λειτουργίας της ΔΕΕ. Η αρχή έγινε στη Ρώμη το 1984, κατά την κοινή συνεδρίαση των Υπουργών Αμύνης και Εξωτερικών που άνηκαν στην ΔΕΕ, από όπου και προκύπτει η διακήρυξη της Ρώμης, κατά την οποία επανενεργοποιείται η ΔΕΕ. Σύμφωνα με τη διακήρυξη:

“Η ΔΕΕ, βάσει του άρθρου VIII της αναθεωρημένης Συνθήκης των Βρυξελλών, μπορούσε να λάβει υπόψιν τον αντίκτυπο και τις επιπτώσεις που θα μπορούσαν να επιφέρουν στην Ευρώπη οι κρίσεις σε άλλες περιφέρειες του κόσμου.” (Western European Union, 2014)

Το 1985 πραγματοποιείται και η πρώτη διεύρυνση της ΔΕΕ, με την Ισπανία και τη Πορτογαλία να υπογράφουν το πρωτόκολλο μελών, ενώ με την υπογραφή της Συνθήκης του Maastricht απευθύνθηκε πρόταση στα κράτη-μέλη της ΕΕ είτε για προσχώρηση στη ΔΕΕ είτε για την απόκτηση του καθεστώτος του παρατηρητή. Το 1995, η Ελλάδα γίνεται το 10ο μέλος της Δυτικοευρωπαϊκής Ένωσης, ενώ πολλά ακόμη Ευρωπαϊκά κράτη επιλέγουν να συνδράμουν στο έργο της με τον τίτλο είτε του παρατηρητή είτε του συνεργαζόμενου μέλους ή εταίρου¹³.

Με την επαναλειτουργία της αλλά και μέχρι την παύση της το 2011, η ΔΕΕ προχώρησε σε αρκετές δράσεις και επιχειρήσεις, δίνοντας έτσι ένα ισχυρό μήνυμα για τη θέση της Ε.Ε. στη διεθνή σκηνή. Χαρακτηριστικά παραδείγματα αποτελούν η πλατφόρμα της Χάγης¹⁴, η επιχείρηση αποναρκοθέτησης στα στενά του Ορμούζ (“Operation Cleansweep”, 1987-1988), η ανάμιξή της κατά τις συγκρούσεις στη Γιουγκοσλαβία¹⁵, η αποστολή αστυνομικού αποσπάσματος στο Μοσταρ (Ιούλιος 1994 - Αύγουστος 1996), η εγκαθίδρυση του Πολυεθνικού Συμβουλευτικού Αστυνομικού Στοιχείου (MAPE) στην Αλβανία, η άρση ναρκοπεδίων στη Κροατία και η αποστολή γενικής επιτήρησης ασφαλείας στο Κοσσυφοπέδιο (Νοέμβριος 1998-Ιούλιος 1999) (Βασιλείου, 2015).

¹² Πρωτοβουλία Genscher-Colombo, Νοέμβριος 1981)

¹³ Τον τίτλο του παρατηρητή κατείχαν οι: Ιρλανδία, Αυστρία, Δανία, Φινλανδία, Σουηδία

Συνεργαζόμενα μέλη θεωρήθηκαν οι: Ισλανδία, Νορβηγία, Τουρκία

Συνεργαζόμενοι εταίροι ήταν οι: Βουλγαρία, Εσθονία, Λετονία, Λιθουανία, Ουγγαρία, Σλοβενία, Σλοβακία, Πολωνία, Ρουμανία, Τσεχία

¹⁴ Αλλιώς πλατφόρμα για τα Ευρωπαϊκά Συμφέροντα Ασφαλείας. Εγκρίθηκε από τη ΔΕΕ τον Οκτώβριο του 1987 και καθόρισε τις κατευθυντήριες γραμμές της για την εκπλήρωση μελλοντικών στόχων όσον αφορά ζητήματα Ευρωπαϊκής Ασφάλειας.

¹⁵ η ΔΕΕ συνεργάστηκε αρχικά με το NATO κατά την κοινή τους ναυτική επιχείρηση στην Αδριατική, ενώ έπειτα ακολούθησε στρατιωτική και τελωνειακή επιχείρηση στον Δούναβη, σε συνεργασία με τον ΟΑΣΕ.

Ευρωπαϊκή Πολιτική Συνεργασία

Την ίδια περίοδο κατά την οποία λειτουργούσε η ΔΕΕ, άλλο ένα υποσχόμενο ευρωπαϊκό εγχείρημα ήρθε στην επιφάνεια. Η αρχή έγινε το 1969, από τον τότε Πρόεδρο της Γαλλικής Δημοκρατίας, George Pompidou, ο οποίος παρουσίασε τις ιδέες του για το μέλλον της Ευρώπης. Λίγους μήνες αργότερα, η Σύνοδος Κορυφής της Χάγης θα ενέκρινε τις προτάσεις του Pompidou¹⁶, οι οποίες θα αποτελούσαν την έναρξη για τη δημιουργία μιας ενωμένης Ευρώπης (Bindi, 2010):

1. **ολοκλήρωση** της κοινής αγοράς μέχρι την 01.01.1970, δίνοντας έμφαση στη χρηματοδότηση της Κοινής Αγροτικής Πολιτικής (CAP) από τους πόρους της Κοινότητας,
2. **εμβάθυνση** της Κοινότητας, κυρίως στο κομμάτι της οικονομικής και νομισματικής πολιτικής
3. **διεύρυνση** της Κοινότητας, με βασική ένταξη να αποτελεί αυτή του Ηνωμένου Βασιλείου. Προϋπόθεση αποτελούσε η Κοινότητα να έχει υιοθετήσει μια κοινή στάση πριν τις διαπραγματεύσεις.

Σχεδόν ένα χρόνο μετά την υιοθέτηση του Τρίπτυχου Pompidou, εμφανίζεται στο προσκήνιο άλλη μια πρόταση για περαιτέρω εμβάθυνση μέσα στη Κοινότητα. Αυτή τη φορά, η πρόταση έρχεται από τον Etienne Davignon, τότε πολιτικό διευθυντή του Βελγικού Υπουργείου Εξωτερικών, ο οποίος ασχολήθηκε με την ανάπτυξη περαιτέρω βημάτων για την επίτευξη της Ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης. Το 1970 στο Λουξεμβούργο, η έκθεση Davignon εγκρίνεται από τους Υπουργούς Εξωτερικών των έξι και προέβλεπε (Bindi, 2010):

1. συχνές συναντήσεις μεταξύ των Υπουργών Εξωτερικών της ΕΟΚ
2. συναντήσεις μεταξύ των αρχηγών των κρατών ή της κυβέρνησης
3. τακτικές διαβουλεύσεις για ζητήματα εξωτερικής πολιτικής μεταξύ των κρατών-μελών
4. τακτικές συναντήσεις μεταξύ των πολιτικών διευθυντών των έξι

Από την έκθεση Davignon, προέκυψε η Ευρωπαϊκή Πολιτική Συνεργασία (ΕΠΣ). Με την ΕΠΣ να τίθεται σε ισχύ, τα κράτη μέλη συνέχισαν να κατέχουν τον πλήρη έλεγχο της εξωτερικής τους πολιτικής και συμφώνησαν σε διαβούλευση, συντονισμό και σε κοινή δράση σε ορισμένες περιοχές διεθνούς πολιτικής. Επιπλέον, η νέα αυτή Συμφωνία όρισε πως η Ευρωπαϊκή Επιτροπή θα παρείχε βοήθεια, σε περίπτωση που οι δραστηριότητες της

¹⁶ Έμειναν γνωστές ως το “τρίπτυχο Pompidou”

Κοινότητας επηρεαστούν από τις εργασίες των Υπουργών Εξωτερικών. Οι Υπουργοί και τα μέλη της Επιτροπής Πολιτικών Υποθέσεων του Ε.Κ. θα πραγματοποιούσαν συνεδριάσεις ανά 6 μήνες (Bindi, 2010). Όσον αφορά τη λειτουργία της, θεσμοί όπως η Επιτροπή, το Κοινοβούλιο και το Δικαστήριο δεν είχαν κάποιο επίσημο ρόλο στην ΕΠΣ, όμως η Κοινότητα σε σύνολο ήταν απαραίτητη για την εύρυθμη λειτουργία της. Οι λόγοι που δεν επέτρεψαν την αυτόνομη λειτουργία της ΕΠΣ ήταν κυρίως οικονομικοί, με την Κοινότητα να είναι αυτή που χρηματοδότησε τις περισσότερες δράσεις της¹⁷ (Keukeleire and Delreux, 2014).

Η ΕΠΣ ενισχύθηκε τα επόμενα χρόνια μέσω νέων συμβάσεων αλλά και μέσω της Υπογραφής της Ενιαίας Ευρωπαϊκής Πράξης, όπου οδήγησε και στην καθιέρωση της. Η πρώτη Σύμβαση, που υπογράφηκε στη Κοπεγχάγη τον Ιούλιο του 1973, επεξήγησε σε μεγάλο βαθμό τον ρόλο και τον μηχανισμό της και ανέφερε μεταξύ άλλων (Bindi, 2010):

1. την ιδιαίτερη σημασία της ΕΠΣ για την εξωτερική πολιτική της Κοινότητας, καθώς καθιέρωσε νέες διαδικασίες στις Διεθνείς Σχέσεις αλλά και την Ευρωπαϊκή συνεισφορά κατά την υιοθέτηση και την επίτευξη σημαντικών δράσεων,
2. τον ορισμό των συναντήσεων των Υπουργών Εξωτερικών των κρατών μελών, οι οποίες θα πραγματοποιούνταν τουλάχιστον τέσσερις φορές το χρόνο, αλλά και όποτε το θεωρούσαν αναγκαίο,
3. τη λειτουργία της Πολιτικής Επιτροπής, η οποία θα ήταν υπεύθυνη για την προετοιμασία των Υπουργικών Συναντήσεων,
4. τη δημιουργία ομάδας “Ευρωπαίων ανταποκριτών”, για την παρακολούθηση της ΕΠΣ, και του συστήματος επικοινωνίας COREU¹⁸ μεταξύ των κρατών μελών.

Πέρα από ζητήματα εξωτερικής πολιτικής, η ανανεωμένη πλέον Ευρωπαϊκή Πολιτική Συνεργασία ασχολήθηκε και με εσωτερικά θέματα της Κοινότητας. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτέλεσε η παρακολούθηση της αναδυόμενης Ostpolitik στη Δυτική Γερμανία και η ενσωμάτωσή της στο ευρωπαϊκό σκηνικό, ενώ παράλληλα βοήθησε τη χώρα να προσανατολιστεί σε ζητήματα εξωτερικής πολιτικής (Keukeleire and Delreux, 2014).

¹⁷ Η ΕΠΣ χρειάστηκε τα οικονομικά μέσα της Κοινότητας για περιπτώσεις όπως η επιβολή κυρώσεων (π.χ. Αργεντινή και Νότιος Αφρική)

¹⁸ Το σύστημα COREU επιτρέπει την επικοινωνία μεταξύ των κρατών μελών, του Συμβουλίου, της Ευρωπαϊκής Υπηρεσίας Εξωτερικής Δράσης (ΕΥΕΔ) και της Ευρωπαϊκής Επιτροπής. Διευκολύνει τη συνεργασία σε ζητήματα εξωτερικής πολιτικής και πολιτικής ασφαλείας, και την εφαρμογή τους και καθιστά δυνατή τη γρήγορη αντίδραση της ΕΕ σε καταστάσεις έκτακτης ανάγκης (EUR-Lex, 2020b).

Τον Δεκέμβριο της ίδιας χρονιάς, οι Υπουργοί Εξωτερικών της Κοινότητας υιοθέτησαν στη Κοπεγχάγη τη Διακήρυξη της Ευρωπαϊκής Ταυτότητας, με την οποία ορίστηκαν οι σχέσεις και οι υποχρεώσεις της ΕΠΣ στον κόσμο αλλά και η θέση που θα κατείχε σε παγκόσμιες υποθέσεις. Σημαντική προσθήκη που έφερε αυτή η διακήρυξη, ήταν επίσης η συμφωνία που όριζε πως η χώρα που θα κατείχε την προεδρία, θα εκπροσωπούσε την ΕΠΣ κατά τις συζητήσεις με τις ΗΠΑ (Bindi, 2010).

Τη σύμβαση της Κοπεγχάγης ακολούθησε αυτή του Λονδίνου, που υιοθετήθηκε τον Οκτώβριο του 1981 από τους Υπουργούς Εξωτερικών των 10. Αφορμή για την υπογραφή νέας Σύμβασης αποτέλεσε η εισβολή της ΕΣΣΔ στο Αφγανιστάν και η Ισλαμική επανάσταση στο Ιράν. Σύμφωνα με αυτή, όταν προέκυπταν ζητήματα εξωτερικής πολιτικής όπου επηρέαζαν άμεσα τα κράτη μέλη έπρεπε να πραγματοποιείται διαβούλευση τόσο ανέμεσα σε αυτά όσο και στην Ευρωπαϊκή Επιτροπή (European Union, 2021). Με τη Σύμβαση του Λονδίνου επεξηγήθηκαν ακόμη περισσότερο οι λειτουργίες της ΕΠΣ σε εξωτερικά και εσωτερικά ζητήματα (Bindi, 2010):

1. ορίστηκαν τακτικές διαβουλεύσεις με Πρέσβεις της ΕΟΚ σε τρίτες χώρες
2. έγινε εκτενέστερη αναφορά στη λειτουργία των συναντήσεων Gymnich και σε πιθανές έκτακτες συναντήσεις των Υπουργών Εξωτερικών

Η τελευταία αναθεώρησή της, πριν την υπογραφή της Ενιαίας Ευρωπαϊκής Πράξης, πραγματοποιήθηκε με τη Διακήρυξη της Στουτγάρδης (06.1983), όπου (Bindi,2010):

1. διευρύνθηκαν τα πεδία δράσης της ΕΠΣ και πλέον περιλάμβαναν τις “πολιτικές και οικονομικές πτυχές της ασφάλειας”,
2. προωθήθηκε η προσπάθεια για “προοδευτική ανάπτυξη και ορισμό κοινών αρχών και στόχων, όπως και για την πιθανότητα κοινών δράσεων στον τομέα της εξωτερικής πολιτικής.

Με τις προαναφερθείσες Συμβάσεις να έχουν φέρει αρκετές αλλαγές στον τομέα της εξωτερικής πολιτικής της Κοινότητας, η Ενιαία Ευρωπαϊκή Πράξη (ΕΕΠ), που υπογράφηκε τον Φεβρουάριο του 1986¹⁹, ήρθε να επικυρώσει και να καθιερώσει τη τελική μορφή της Ευρωπαϊκής Πολιτικής Συνεργασίας. Η ΕΕΠ αποτέλεσε συνθήκη σταθμό για την κοινή πορεία των κρατών μελών. Σε μια περίοδο όπου η Κοινότητα βίωνε τη δεύτερη κατά σειρά

¹⁹ Η Συνθήκη υπογράφηκε στις 17/02 στο Λουξεμβούργο από τα 9 κράτη-μέλη και στη συνέχεια υπεγράφη στις 28/02 στη Χάγη από τη Δανία, την Ιταλία και την Ελλάδα

διεύρυνση της, αλλιώς γνωστή και ως Μεσογειακή διεύρυνση²⁰, η νέα Συνθήκη έφερε μεγάλες αλλαγές στο εσωτερικό της (EUR-Lex, 2018):

1. αναθεώρησε τις Συνθήκες της Ρώμης
2. τροποποίησε τους κανόνες λειτουργίας των Ευρωπαϊκών οργάνων και διεύρυνε τις αρμοδιότητες της Κοινότητας
3. άνοιξε το δρόμο για την πολιτική ολοκλήρωση και την οικονομική και νομισματική ένωση

Όσον αφορά το κομμάτι της εξωτερικής πολιτικής, η ΕΕΠ αποτέλεσε προοίμιο για τις εξελίξεις που θα ακολουθούσαν με την υπογραφή της Συνθήκης του Μάαστριχτ το 1992. Ασχολήθηκε ιδιαίτερα με τη θέσπιση κοινής εξωτερικής πολιτικής, ορίζοντας πως η προεδρία του Συμβουλίου θα είναι υπεύθυνη για την ανάληψη δράσης και τον συντονισμό θέσεων των κρατών μελών (EUR-Lex, 2018), ενώ παράλληλα καθιέρωσε επίσημα την ΕΠΣ. Παρά το γεγονός πως η ΕΠΣ θα συνέχιζε να είναι ανεξάρτητη από τους οργανισμούς-θεσμούς και τις πολιτικές της Ευρωπαϊκής Κοινότητας, η σύνδεση της με την ΕΕΠ (Hix and Høyland, 2011):

1. της παρείχε ένα νομικό πλαίσιο για τις δράσεις της
2. επισημοποίησε τις σχέσεις της με το Συμβούλιο Γενικών Υποθέσεων
3. έδωσε στο Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο τη δυνατότητα να διευρύνει τις δράσεις των εθνικών υπαλλήλων και των Υπουργών Εξωτερικών

Κατά τη διάρκεια που η Ευρωπαϊκή Πολιτική Συνεργασία βρισκόταν σε λειτουργία, κατάφερε να διαδραματίσει σημαντικό ρόλο σε αρκετές δράσεις, όχι όμως πάντα με επιτυχία. Παραδείγματα αποτελούν οι διαπραγματεύσεις με τις χώρες του Ανατολικού Μπλοκ στο συνέδριο για την Ασφάλεια και τη Συνεργασία στην Ευρώπη, κατά το οποίο κατόρθωσε να προβάλει τις θέσεις της με επιτυχία, ενώ αντίθετα κατά τις συζητήσεις για το Μεσανατολικό Ζήτημα και το ζήτημα της Παλαιστίνης, η ΕΠΣ δεν κατάφερε να βρεθεί στο επίκεντρο των συζητήσεων, κυρίως λόγω των ΗΠΑ και της δυνατότητας της να μην επιτρέψει στη Κοινότητα να αποκτήσει δική της εξωτερική πολιτική. Άλλη μια αποτυχία της ΕΠΣ θα μπορούσε να θεωρηθεί η αδυναμία της να δημιουργήσει στενότερες σχέσεις με χώρες της Ασιατικής Ηπείρου. Αν και η ΕΠΣ έκανε την αρχή, με τη Σύμβαση Λομέ²¹ το 1975, χώρες

²⁰ Με τη Μεσογειακή διεύρυνση, εντάχθηκαν στην Κοινότητα η Ελλάδα (1981), η Ισπανία και η Πορτογαλία (1986)

²¹ Η Σύμβαση Λομέ αποτέλεσε ένα σημαντικό εγχείρημα για το εμπορικό άνοιγμα της Κοινότητας. Η συζήτηση ξεκίνησε με τη Σύνοδο των Παρισίων το 1972, κατά την οποία οι 9 συμφώνησαν σε παροχή βοήθειας και σε συνεργασία με αναπτυσσόμενες χώρες. Αντιδράσεις υπήρξαν από τη μεριά της Γαλλίας, της Ιταλίας και του Βελγίου, όσον αφορά τη συνεργασία της Κοινότητας με Ασιατικές χώρες και προτιμούσαν η Κοινότητα να στηρίξει την Αφρικανική ήπειρο. Το 1975 υπογράφηκε στη Λομέ η πρώτη Σύμβαση μεταξύ Κοινότητας και χωρών APC, ενώ το 1976 η ΕΟΚ προχώρησε σε διακοπή της συνεργασίας της με την Ινδία, τη Νοτιοανατολική Ασία και τις χώρες της Λατινικής Αμερικής.

όπως η Γαλλία, η Ιταλία και το Βέλγιο έβαλαν τέλος στα σχέδια της για περαιτέρω συνεργασία με την Ασία (CVCE, 2017).

Η Ευρωπαϊκή Πολιτική Συνεργασία αποτέλεσε ένα εκ των φιλόδοξων σχεδίων της Κοινότητας όσον αφορά την εξωτερική πολιτική της. Μέσω αυτής δόθηκε αρκετή βάση σε δομικές αλλαγές που πραγματοποιήθηκαν στα κράτη της Κεντρικής και Ανατολικής Ευρώπης αλλά και στη διαμόρφωση της Ευρωπαϊκής εξωτερικής πολιτικής. Παρ'όλα αυτά, αν και κατάφερε να προσδιορίσει σε μεγάλο βαθμό τις τάσεις και τις συντονισμένες κινήσεις των κρατών μελών στο πλαίσιο της Κοινότητας, αποδείχθηκε αναποτελεσματική στη διαμόρφωση πολιτικών σε σοβαρά ζητήματα, όπως η κρίση στη Μέση Ανατολή και στο Αφγανιστάν (Keukeleire and Delreux, 2014).

2.2. Από τη Συνθήκη του Μάαστριχτ έως τη Συνθήκη της Λισαβόνας

Συνθήκη του Μάαστριχτ

Οι αρχές της δεκαετίας του '90 βρίσκουν την Ευρωπαϊκή Κοινότητα σε μια περίοδο ριζικών αλλαγών. Με τη δεύτερη διεύρυνση να έχει πλέον ολοκληρωθεί και με την ΕΠΣ να έχει καθιερωθεί, δόθηκε έμφαση στην εσωτερική αναδιαμόρφωση της Κοινότητας και στην επίτευξη της Ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης. Η αρχή για τα παραπάνω πραγματοποιήθηκε τον Φεβρουάριο του 1992, με την υπογραφή της Συνθήκης του Μάαστριχτ. Η Συνθήκη αυτή ήταν εξαιρετικά σημαντική για τη πορεία της Ένωσης, καθώς η Ευρωπαϊκή Κοινότητα καταργείται και τη θέση της πλέον παίρνει η Ευρωπαϊκή Ένωση (ΕΕ)²². Η νέα Ευρωπαϊκή Ένωση πραγματοποίησε σημαντικές αλλαγές στον -μέχρι τότε- τρόπο λειτουργίας της καταργηθείσας Ευρωπαϊκής Κοινότητας. Κύριος στόχος της ήταν η δημιουργία πυλώνων, υπό τους οποίους θα διαχωρίζονταν τα ζητήματα της. Με τη Συνθήκη δημιουργήθηκαν τρεις πυλώνες, οι οποίοι βοήθησαν ιδιαίτερα στη λειτουργία της Ένωσης, στον καθορισμό των προτεραιοτήτων της αλλά και στη θέσπιση νέων στόχων.

Ο πρώτος πυλώνας αφορούσε το κομμάτι των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων και οι βασικές του αλλαγές ήταν (Πλιάκος, 2018):

1. η μετατροπή της Ευρωπαϊκής Οικονομικής Κοινότητας σε Ευρωπαϊκή Κοινότητα και η προσχώρηση της στην ΕΕ
2. η θέσπιση της αρχής της επικουρικότητας και της αναλογικότητας
3. θέσπιση της Ευρωπαϊκής ιθαγένειας²³

²² Η Συνθήκη ονομάστηκε αλλιώς Συνθήκη για την Ευρωπαϊκή Ένωση (ΣΕΕ)

²³ κάθε πολίτης ενός κράτους μέλους ήταν πλέον αυτόματα και πολίτης της Ένωσης

4. η επαναφορά της ειδικής πλειοψηφίας
5. η αναγνώριση της διαδικασίας της συναπόφασης μεταξύ του Συμβουλίου των Υπουργών και του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου
6. η δυνατότητα για την άσκηση veto που δόθηκε στο Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο
7. η δημιουργία της Οικονομικής Νομισματικής Ένωσης (ΟΝΕ)²⁴

Ο τρίτος πυλώνας ήταν υπεύθυνος για τη Δικαιοσύνη και τις Εσωτερικές Υποθέσεις της Ένωσης. Πιο συγκεκριμένα, ασχολούταν με (Nugent, 2010):

1. την πολιτική ασύλου
2. τους κανόνες για τη διέλευση προσώπων από τα εξωτερικά σύνορα και τους συναφείς ελέγχους
3. τη μεταναστευτική πολιτική και τα δικαιώματα διαμονής πολιτών τρίτων χωρών
4. την καταπολέμηση του εθισμού στα ναρκωτικά και της διεθνούς απάτης
5. τη δικαστική συνεργασία σε αστικές και ποινικές υποθέσεις
6. τη τελωνειακή συνεργασία
7. τη δημιουργία Ευρωπαϊκής Αστυνομικής Υπηρεσίας (EUROPOL) με στόχο τη συνεργασία των κρατών μελών στη καταπολέμηση της τρομοκρατίας, της διακίνησης ναρκωτικών κ.α.

Εκτός από τα παραπάνω ζητήματα, η ανάπτυξη κοινής εξωτερικής πολιτικής και η καλύτερη οργάνωση απέναντι σε διεθνείς προκλήσεις εξακολουθούσε να αποτελεί στοίχημα για την ΕΕ. Αυτός ήταν και ο λόγος που ο δεύτερος πυλώνας της ασχολήθηκε καθαρά με αυτό το ζήτημα, δημιουργώντας την Κοινή Εξωτερική Πολιτική και Πολιτική Ασφάλειας (ΚΕΠΠΑ). Αντικαθιστώντας την ΕΠΣ (η οποία εντάχθηκε στο ευρύτερο πλαίσιο της) και, σύμφωνα με το Άρθρο I.4, παράγραφος 1 της ΣΕΕ αναφέρει ότι:

Η κοινή εξωτερική πολιτική και πολιτική ασφαλείας περιλαμβάνει το σύνολο των θεμάτων που αφορούν την ασφάλεια της Ευρωπαϊκής Ένωσης, συμπεριλαμβανομένης της εν καιρώ διαμόρφωσης μιας κοινής αμυντικής πολιτικής, η οποία μπορεί, σε δεδομένη στιγμή, να οδηγήσει σε κοινή άμυνα.

Οι στόχοι της ΚΕΠΠΑ ορίστηκαν αρχικά από τη ΣΕΕ:

1. διαφύλαξη των κοινών αξιών, των θεμελιωδών συμφερόντων και της ανεξαρτησίας της Ένωσης,

²⁴ η δημιουργία της ΟΝΕ θεωρήθηκε ως το πρώτο βήμα για την ύπαρξη κοινού νομίσματος

2. ενίσχυση της ασφαλείας της Ένωσης και των κρατών μελών της σε όλες τις μορφές της,
3. διατήρηση της ειρήνης και η ενίσχυση της διεθνούς ασφαλείας, σύμφωνα με τις αρχές του Καταστατικού Χάρτη των Ηνωμένων Εθνών, αλλά και σύμφωνα με τις αρχές της Τελικής Πράξης του Ελσίνκι και τους στόχους του Χάρτη των Παρισίων,
4. προώθηση της διεθνούς συνεργασίας,
5. ανάπτυξη και η εδραίωση της δημοκρατίας και του κράτους δικαίου, καθώς και ο σεβασμός των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και των θεμελιωδών ελευθεριών.

Για την επίτευξη των παραπάνω στόχων σημαντικό ρόλο ανέλαβε το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο, το οποίο προχώρησε σε ειδικότερο καθορισμό και επεξεργασία των γενικών κατευθυντήριων γραμμών της ΚΕΠΠΑ (Nugent, 2010):

1. τα κράτη μέλη όφειλαν να συνεργάζονται σε θέματα εξωτερικής πολιτικής και πολιτικής ασφάλειας γενικού ενδιαφέροντος
2. το Συμβούλιο έπρεπε να καθορίζει ομόφωνα κοινές θέσεις
3. οι εθνικές πολιτικές των κρατών μελών θα έπρεπε να συμμορφώνονται με τις κοινές θέσεις
4. η ΔΕΕ θα μεριμνούσε για την εκπόνηση και την εφαρμογή των αποφάσεων και των δράσεων της Ένωσης, που έχουν συνέπειες στην άμυνα και το Συμβούλιο, σε συμφωνία με τα όργανα της ΕΕ, θα θέσπιζε τις αναγκαίες πρακτικές ρυθμίσεις.

Με την ίδρυση της ΚΕΠΠΑ άνοιξε επίσης το κεφάλαιο για κοινή και συντονισμένη άμυνα των κρατών μελών, καθώς από τα πρώτα άρθρα που την αφορούσαν η ΣΕΕ κάνει λόγο για προσπάθεια διαμόρφωσης κοινής αμυντικής πολιτικής. Καθοριστικό ρόλο στη προσπάθεια αυτή διαδραμάτισε η ΔΕΕ, καθώς λειτούργησε ως διάυλος επικοινωνίας μεταξύ ΕΕ και ΝΑΤΟ, αλλά και ως το μέσο για την εφαρμογή αμυντικών καθηκόντων που θα είχαν συμφωνηθεί στο πλαίσιο της ΕΕ.

Η αρχή που έγινε με τη Συνθήκη του Μάαστριχτ έδειξε πως τα κράτη μέλη ήταν πρόθυμα και επιθυμούσαν να λειτουργούν ως σύνολο απέναντι σε προκλήσεις τρίτων χωρών. Παρ'όλα αυτά, η ΣΕΕ δεν ήταν αρκετή για να επιτευχθούν οι στόχοι που είχαν θέσει τα κράτη μέλη στο πλαίσιο της κοινής εξωτερικής πολιτικής, γι'αυτό και η αναθεώρηση της ήταν απαραίτητη.

Συνθήκη του Άμστερνταμ

Λίγα χρόνια μετά την υπογραφή της ΣΕΕ, η Ευρωπαϊκή Ένωση ήταν έτοιμη να προχωρήσει στην αναθεώρηση της και θέσπιση νέων στόχων. Οι πρώιμες συζητήσεις για την αναθεώρηση της ξεκινούν το 1994 στη Κέρκυρα, με τη δημιουργία “Ομάδας Προβληματισμού”²⁵ κατά τη σύνοδο του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου. Αποτέλεσμα των εργασιών της ομάδας ήταν η εξαγωγή συμπερασμάτων σχετικά με την κατεύθυνση που θα έπρεπε να πάρει η νέα αναθεωρητική Συνθήκη (Nugent, 2010):

1. να φέρει την Ευρώπη πιο κοντά στους πολίτες της,
2. να συμβάλει στην καλύτερη λειτουργία της ΕΕ και στην προετοιμασία της επικείμενης διεύρυνσης²⁶,
3. να ενισχύσει την ικανότητα της ΕΕ για την ανάληψη εξωτερικής δράσης.

Τον Μάρτιο του 1996 στην Ιταλία ξεκινούν οι πρώτες επίσημες συζητήσεις για την αναθεώρηση της ΣΕΕ και, τον Οκτώβριο του 1997, υπογράφεται από τα κράτη μέλη η Συνθήκη του Άμστερνταμ. Η Συνθήκη είχε αναθεωρητικό χαρακτήρα και στόχευε “στη συνολική αναθεώρηση των διατάξεων των Συνθηκών που αφορούν τη σύνθεση και τη λειτουργία των οργάνων”. Οι αλλαγές που προκάλεσε επηρέασαν τέσσερις βασικούς τομείς για τη λειτουργία της Ένωσης:

1. Θεσμικά ζητήματα
2. Εσωτερικές πολιτικές
3. Εξωτερικές σχέσεις
4. Στενότερη συνεργασία μεταξύ των κρατών μελών

Όσον αφορά το κομμάτι των εξωτερικών σχέσεων, οι αλλαγές που έφερε ήταν (Nugent, 2010 και Hix and Høyland, 2011):

1. η θέσπιση της ειδικής πλειοψηφίας κατά την ψηφοφορία δύο ειδικών περιπτώσεων:
 - α) για την εφαρμογή κοινής στρατηγικής που λήφθηκε από το ΕΣ με ομοφωνία
 - β) για την εφαρμογή συλλογικών δράσεων ή κοινών θέσεων που έχουν ήδη ψηφιστεί από το ΕΣ

²⁵ Η ομάδα αυτή θα ήταν υπεύθυνη για την επεξεργασία και την εξέταση ιδεών σχετικά με την αναθεώρηση της ΣΕΕ

²⁶ Το 1995 στην ΕΕ εντάχθηκαν η Σουηδία, η Φινλανδία και Αυστρία (γύρος των ΕΖΕΣ)

2. η ύπαρξη κοινών στρατηγικών. Το ΕΣ θα ήταν υπεύθυνο για να αποφασίζει τις κοινές στρατηγικές που θα εφάρμοζε η Ένωση, σε πεδία που τα κράτη μέλη είχαν κοινά ενδιαφέροντα²⁷,
3. η διάκριση μεταξύ κοινών θέσεων και συλλογικών δράσεων²⁸
4. η θέσπιση της εποικοδομητικής αποχής²⁹
5. η δημιουργία της θέσης του Ύπατου Εκπροσώπου για την Κοινή Εξωτερική Πολιτική και Πολιτική Ασφάλειας. Η θέση αυτή θεωρήθηκε το μεγαλύτερο επίτευγμα της Συνθήκης, καθώς για πρώτη φορά η εξωτερική πολιτική της Ένωσης απέκτησε φυσική εκπροσώπηση. Στόχος του Ύπατου Εκπροσώπου ήταν η παροχή βοήθειας στο Συμβούλιο και στον εκάστοτε Πρόεδρο για τη δόμηση, τη προετοιμασία και την εφαρμογή πολιτικών που αφορούν τις εξωτερικές σχέσεις της ΕΕ.
6. ο προσδιορισμός ζητημάτων ασφαλείας που θα υπάγονται στη δικαιοδοσία της ΕΕ, με την ένταξη των καθηκόντων του Petersberg³⁰. Με την αλλαγή αυτή, η ΕΕ είχε πλέον πλήρη πρόσβαση στις επιχειρήσεις τις ΔΕΕ με αποτέλεσμα την ενδυνάμωση των σχέσεων τους.
7. η ίδρυση της Μονάδας Σχεδιασμού Πολιτικής και Έγκαιρης Προειδοποίησης. Η μονάδα θα ήταν υπεύθυνη για:
 - α) παρακολούθηση και ανάλυση των εξελίξεων σε τομείς που υπάγονται στην ΚΕΠΠΑ,
 - β) αξιολόγηση των συμφερόντων της εξωτερικής πολιτικής και πολιτικής ασφαλείας της Ένωσης και καθορισμό τομέων στους οποίους θα μπορούσε να επικεντρωθεί η ΚΕΠΠΑ στο μέλλον,
 - γ) έγκαιρη αξιολόγηση και έγκαιρη προειδοποίηση για γεγονότα ή καταστάσεις που μπορεί να έχουν σημαντικές επιπτώσεις στην εξωτερική πολιτική και στην πολιτική ασφαλείας της Ένωσης, συμπεριλαμβανομένων και ενδεχομένων πολιτικών κρίσεων,
 - δ) κατάρτιση, κατόπιν αιτήσεως του Συμβουλίου ή της Προεδρίας ή ίδια πρωτοβουλία, τεκμηριωμένων εγγράφων για τις εναλλακτικές πολιτικές, που

²⁷ Οι Κοινές Στρατηγικές υιοθετήθηκαν απέναντι στη Ρωσία, την Ουκρανία και τη Μεσόγειο, σταμάτησαν όμως να υφίστανται σε σύντομο χρονικό διάστημα καθώς δεν είχαν κάποιο ουσιαστικό αποτέλεσμα.

²⁸ Συλλογικές δράσεις: πραγματοποιούνται όταν είναι αναγκαία η επιχειρησιακή δράση - Κοινές θέσεις: δημιουργούνται σε περιπτώσεις “γεωγραφικής ή θεματικής φύσεως”

²⁹ Στις αποφάσεις που απαιτούν ομοφωνία, η αποχή δεν καταλογίζεται ως αρνητική ψήφος. Η χώρα που απέχει έχει την υποχρέωση να εξηγήσει εγγράφως τους λόγους για τους οποίους απείχε και έτσι η όποια απόφαση παρθεί παύει να τη δεσμεύει (υποχρεωτική ουδέτερη στάση).

³⁰ Τα καθήκοντα του Petersberg είχαν προσδιοριστεί από τη ΔΕΕ το 1992 και αφορούσαν ανθρωπιστικές αποστολές και αποστολές διάσωσης, αποστολές διατήρησης και αποκατάστασης της ειρήνης και επέμβασης μάχμων δυνάμεων στη διαχείριση κρίσεων (Nugent, 2010).

υποβάλλονται με ευθύνη της Προεδρίας ως συμβολή στη διαμόρφωση πολιτικής του Συμβουλίου και τα οποία ενδέχεται να περιέχουν αναλύσεις, συστάσεις και στρατηγικές για την ΚΕΠΠΑ.

Αν και αναθεωρητική, η Συνθήκη του Άμστερνταμ κατάφερε να επιφέρει σημαντικές αλλαγές στον τρόπο λειτουργίας της εξωτερικής πολιτικής της Ένωσης και πιο συγκεκριμένα της ΚΕΠΠΑ. Με σημαντικότερη αλλαγή αυτή της δημιουργίας του Ύπατου Εκπροσώπου για θέματα εξωτερικής πολιτικής και πολιτικής ασφάλειας, η Συνθήκη έδωσε τη δυνατότητα στα κράτη μέλη να συνεργαστούν πιο αποτελεσματικά και με μεγαλύτερη συνέπεια.

Η ανάπτυξη της αμυντικής πολιτικής της ΕΕ και η Συνθήκη της Νίκαιας

Μετά την υπογραφή της Συνθήκης του Άμστερνταμ, έγινε ξεκάθαρο πως η ΕΕ προσπαθούσε να αναπτύξει και να εξελίξει και την αμυντική της πολιτική, στο πλαίσιο της εξωτερικής της δράσης. Προηγούμενες αλλά και νέες κρίσεις σε Ευρωπαϊκά και μη εδάφη (π.χ. διάλυση της Γιουγκοσλαβίας, πόλεμος στο Κόσοβο) έδειξαν πως η ΕΕ είχε ανάγκη μια κοινή και συντονισμένη αμυντική δράση, που θα μπορούσε τόσο να συνεργαστεί με τους λοιπούς διεθνείς οργανισμούς, όσο και να δρα αυτόνομα σε όποια κρίση προκύψει.

Η συντονισμένη προσπάθεια για την ενίσχυση της άμυνας ξεκίνησε με αγγλογαλλική πρωτοβουλία, έπειτα από την υπογραφή της Διακήρυξης του Saint Malo, το 1998. Με τη διακήρυξη αυτή, οι Πρωθυπουργοί Chirac και Blair έθεσαν τα θεμέλια για την ύπαρξη κοινής αμυντικής πολιτικής, καθώς συμφώνησαν πως *“η Ένωση πρέπει να έχει την ικανότητα για αυτόνομη δράση, υποστηριζόμενη από αξιόπιστες στρατιωτικές δυνάμεις, τα μέσα για να αποφασίσει τη χρήση τους και ετοιμότητα να το κάνει, προκειμένου να ανταποκριθεί στις διεθνείς κρίσεις”* (Keukeleire, 2010). Έναν χρόνο αργότερα, τον Ιούνιο του 1999 στην Κολωνία, το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο υιοθετεί την πρόταση δημιουργίας της Ευρωπαϊκής Πολιτικής Ασφάλειας και Άμυνας (ΕΠΑΑ). Πέρα από τη δημιουργία της ΕΠΑΑ, η Διάσκεψη στην Κολωνία είχε σημαντικό αντίκτυπο στην λειτουργική πορεία της Ένωσης, καθώς συμφωνήθηκε ο τερματισμός λειτουργίας της ΔΕΕ το 2001, με τις αρμοδιότητες της να περνούν εξ'ολοκλήρου στη δικαιοδοσία της ΕΕ.

Σημαντική εξέλιξη στην πορεία ανάπτυξης της αποτέλεσε επίσης η διάσκεψη του Ε.Σ. στο Ελσίνκι, τον Δεκέμβριο του 1999, από την οποία προέκυψε η Σύνοψη της ΕΠΑΑ. Μέσα στο πλαίσιο του Ε.Σ. δημιουργήθηκαν η Επιτροπή Ασφάλειας και Άμυνας, η Ευρωπαϊκή Στρατιωτική Επιτροπή και η ομάδα στρατιωτικού προσωπικού της ΕΕ, με σκοπό την

αποτελεσματικότερη λειτουργία της. Παράλληλα, με τη διάσκεψη του Ελσίνκι προέκυψε και ο “πρωταρχικός στόχος” της ΕΠΑΑ³¹. Βάσει του στόχου, μέχρι το 2003 και υπό την ηγεσία της ΕΕ, τα κράτη μέλη *θα έπρεπε να είναι σε θέση να αναπτύξουν σε διάστημα 60 ημερών και να διατηρήσουν για έναν χρόνο στρατιωτικές δυνάμεις ύψους 50,000-60,000 ατόμων, ικανών για όλο το εύρος των καθηκόντων Πέτερσμπεργκ* (European Parliament, 2006).

Με την άμυνα να αποτελεί πλέον βασικό πυλώνα της εξωτερικής δράσης της ΕΕ αλλά και με μια νέα διεύρυνση να βρίσκεται προ των πυλών, η υπογραφή μιας νέας Συνθήκης ήταν απαραίτητη για τη λειτουργία της Ένωσης. Η αναθεώρηση της ΣΕΕ πραγματοποιήθηκε εν τέλει στη Νίκαια το 2001, με τη νέα Συνθήκη να τίθεται σε ισχύ το 2003. Σκοπός της τροποποιημένης ΣΕΕ ήταν (Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, n.d.):

1. η μεταρρύθμιση της θεσμικής δομής της ΕΕ, ώστε να ανταποκρίνεται στις προκλήσεις της νέας διεύρυνσης³²,
2. η αύξηση νομοθετικών και ελεγκτικών αρμοδιοτήτων του Κοινοβουλίου,
3. η επέκταση της ειδικής πλειοψηφίας στους κόλπους του Συμβουλίου.

Οι κυριότερες αλλαγές που προκλήθηκαν μετά την υπογραφή της Συνθήκης ήταν (Nugent, 2010):

1. η αύξηση των τομέων οι οποίοι χρειάζονταν ειδική πλειοψηφία (majority voting)
2. η ενίσχυση του ρόλου της Επιτροπής Πολιτικής Ασφάλειας - η Επιτροπή ήταν πλέον υπεύθυνη να ασκεί - υπό την εποπτεία του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου - πολιτικό έλεγχο και στρατηγικές κατευθύνσεις κατά τις επιχειρήσεις διαχείρισης κρίσεων.
3. η ύπαρξη ενισχυμένης συνεργασίας, η οποία επέτρεπε στα κράτη μέλη να προωθούν μια πρωτοβουλία για την υλοποίηση κοινών δράσεων και θέσεων που δεν έχουν στρατιωτικό ή αμυντικό αντίκτυπο

Με την εφαρμογή της Συνθήκης της Νίκαιας το 2003, τα κράτη μέλη της ΕΕ ασχολήθηκαν και πάλι εκτενέστερα με την ανάπτυξη της αμυντικής ικανότητας της Ένωσης. Την ίδια χρονιά, ο τότε Υπάτος Εκπρόσωπος για θέματα Κοινής Εξωτερικής Πολιτικής και Πολιτικής Ασφάλειας, Javier Solana, σύναψε και κατέθεσε για πρώτη φορά ένα ενιαίο κείμενο, το οποίο πραγματοποιούσε μια *κοινή εκτίμηση των απειλών και καθόριζε σαφείς στόχους για την*

³¹ Γνωστός και ως Helsinki headline goal

³² Η νέα διεύρυνση αποτέλεσε τη μεγαλύτερη στην ιστορία της ΕΕ., με συνολικά δώδεκα χώρες να εντάσσονται πλέον στο δυναμικό της Ένωσης (γύρος 10+2). Πρόκειται για τις: Εσθονία, Λετονία, Λιθουανία, Τσεχία, Πολωνία, Ουγγαρία, Σλοβενία Σλοβακία, Κύπρος, Μάλτα (2004), Βουλγαρία, Ρουμανία (2008).

προώθηση των συμφερόντων της στον τομέα της ασφάλειας με βάση τις θεμελιώδεις αξίες της ΕΕ (Solana, 2003).

Η Ευρωπαϊκή Στρατηγική Ασφάλειας, η οποία εγκρίθηκε από τα κράτη μέλη τον Δεκέμβριο του 2003 στη Σύνοδο Κορυφής των Βρυξελλών, είχε ως βασικό στόχο τη δημιουργία “*μιας ασφαλούς Ευρώπης σε έναν καλύτερο κόσμο*”. Βάση της στρατηγικής αποτέλεσε η αναγνώριση και καταγραφή των βασικών απειλών για την Ευρώπη, η καλύτερη επικοινωνία μεταξύ άλλων θεσμών και της ΕΕ, η πρόληψη συγκρούσεων, η διαχείριση κρίσεων και η πρόβλεψη για αυτόνομη αμυντική δράση της ΕΕ, εκτός του πλαισίου του ΝΑΤΟ (Nugent, 2010).

Συνθήκη της Λισαβόνας

Η Συνθήκη της Νίκαιας, αν και μπόρεσε σε γενικό πλαίσιο να προετοιμάσει την Ένωση σχετικά με τις αλλαγές που θα προκαλούνταν από την επικείμενη διεύρυνση, δεν κατάφερε να εξασφαλίσει τη συντονισμένη και αποτελεσματική λειτουργία των κρατών μελών της. Λίγο καιρό μετά την υπογραφή της Συνθήκης, τα κράτη μέλη είχαν ήδη ξεκινήσει τις συζητήσεις σχετικά με την αναθεώρηση της. Το πρώτο βήμα πραγματοποιήθηκε με την έκδοση της Δήλωσης του Λάακεν - αλλιώς Δήλωση για το μέλλον της Ευρωπαϊκής Ένωσης - η οποία όρισε τους στόχους που θα έπρεπε να επιτύχει η Ένωση (CVCE, 2017a και Nugent, 2010):

1. Επίτευξη της προσέγγισης μεταξύ πολιτών και του Ευρωπαϊκού εγχειρήματος και των Ευρωπαϊκών θεσμών,
2. Διάρθρωση του πολιτικού βίου και του Ευρωπαϊκού πολιτικού χώρου σε μια διευρυμένη Ένωση,
3. Απλοποίηση των νομοθετικών οργάνων της Ένωσης,
4. Προσπάθεια για να καταστεί η Ένωση ως παράγοντας σταθερότητας και πρότυπο για τον νέο πολυποίκιλο κόσμο.

Τη Δήλωση του Λάακεν ακολούθησε η Διακυβερνητική Διάσκεψη, τον Οκτώβριο του 2003, η οποία στόχευε στη δημιουργία Ευρωπαϊκού Συντάγματος, ικανό να αντικαταστήσει όλες τις υφιστάμενες συνθήκες. Η Συνταγματική Συνθήκη - όπως ονομάστηκε το κείμενο που προέκυψε από τη ΔΚΔ - υπογράφηκε στη Ρώμη, τον Ιούνιο του 2004. Παρά την έγκριση της από το ΕΣ και το ΕΚ, οι Κάτω Χώρες και η Γαλλία καταψήφισαν τη Συνθήκη, με αποτέλεσμα να μη τεθεί σε ισχύ.

Μετά την αποτυχία της Συνταγματικής Συνθήκης, η ΕΕ προχωρά στη πραγματοποίηση νέας Διακυβερνητικής Διάσκεψης για τη δημιουργία νέας μεταρρυθμιστικής Συνθήκης, η οποία θα ενισχύσει την αποτελεσματικότητα και τη δημοκρατική νομιμότητα της διευρυμένης Ένωσης, καθώς και τη συνοχή της εξωτερικής της δράσης (Συμβούλιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης, 2021b). Από τη ΔΚΔ προέκυψε η Συνθήκη της Λισαβόνας, που υπογράφηκε τον Δεκέμβριο του 2007 και τέθηκε σε ισχύ τον Δεκέμβριο του 2009. Η Συνθήκη της Λισαβόνας έφερε μεγάλες αλλαγές στο εσωτερικό της Ένωσης (Πλιάκος, 2018 και Nugent, 2010):

1. Κατήργησε το σύστημα των τριών πυλώνων, που εφαρμόστηκε με τη Συνθήκη του Μάαστριχτ,
2. Κατήργησε την Ευρωπαϊκή Κοινότητα και την αντικατέστησε ως νομικό πρόσωπο,
3. Ενίσχυσε το ρόλο του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου και όρισε την εκλογή του Προέδρου του μέσω του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου.

Η νέα Συνθήκη έδωσε ιδιαίτερη βάση στην εξωτερική δράση της Ένωσης, δημιουργώντας ένα νέο καθεστώς για την ΚΕΠΠΑ, μετά την κατάργηση των πυλώνων:

1. Ο Ύπατος Εκπρόσωπος της Ένωσης για θέματα ΚΕΠΠΑ, αναλαμβάνει τη θέση ενός εκ των Αντιπροέδρων της Επιτροπής και παράλληλα θα προέδρευε τις συναντήσεις του Συμβουλίου Εξωτερικών Υποθέσεων. Η Συνθήκη της Λισαβόνας κατάφερε να αποδώσει λειτουργικότητα στον ρόλο του Ύπατου Εκπροσώπου αλλά και να ισχυροποιήσει τη θέση του, κάτι που η Συνθήκη του Άμστερνταμ δεν είχε προβλέψει.
2. Θεσπίστηκε η Ευρωπαϊκή Υπηρεσία Εξωτερικής Δράσης (ΕΥΕΔ). Λειτουργεί ως διπλωματική υπηρεσία της Ένωσης, υπό τον Ύπατο Εκπρόσωπο.
3. Η Ευρωπαϊκή Πολιτική Ασφάλειας και Άμυνας μετατρέπεται σε Κοινή Πολιτική Ασφάλειας και Άμυνας. Η νέα ΚΠΑΑ, σύμφωνα με το άρθρο 49, παράγραφος 1: *Αποτελεί αναπόσπαστο στοιχείο της κοινής εξωτερικής πολιτικής και πολιτικής ασφάλειας. Εξασφαλίζει στην Ένωση επιχειρησιακή ικανότητα βασισμένη σε μη στρατιωτικά και στρατιωτικά μέσα. Η Ένωση μπορεί να κάνει χρήση των μέσων αυτών σε αποστολές εκτός της Ένωσης προκειμένου να διασφαλίζει τη διατήρηση της ειρήνης, την πρόληψη των συγκρούσεων και την ενίσχυση της διεθνούς ασφάλειας, σύμφωνα με τις αρχές του Καταστατικού Χάρτη των Ηνωμένων Εθνών. Η εκτέλεση των καθηκόντων αυτών βασίζεται στα μέσα που παρέχουν τα κράτη μέλη.»*
4. Επεκτάθηκαν τα Καθήκοντα του Πέτερσμπεργκ. Με την μετατροπή της ΕΠΑΑ σε ΚΠΑΑ ήταν απαραίτητη η αναθεώρηση των δράσεων που μπορούσε να ασκήσει η

Ένωση σε επιχειρήσεις διαχείρισης κρίσεων. Τα νέα καθήκοντα περιλάμβαναν (EEAS, 2019):

- ανθρωπιστικά καθήκοντα και καθήκοντα διάσωσης,
- πρόληψη συγκρούσεων και ειρηνευτικά καθήκοντα,
- καθήκοντα μάχιμων δυνάμεων για τη διαχείριση κρίσεων,
- κοινές επιχειρήσεις αφοπλισμού,
- στρατιωτικά καθήκοντα παροχής συμβουλών και βοήθειας,
- καθήκοντα σταθεροποίησης μετά τη σύγκρουση.

Πέραν της μετατροπής της ΕΠΑΑ σε ΚΠΑΑ, η Συνθήκη της Λισαβόνας εξέλιξε ακόμη περισσότερο τον τομέα της άμυνας και της ασφάλειας, με τη δημιουργία της PESCO (Permanent Structured Cooperation). Μέσω της PESCO, η ΕΕ καλούσε τα κράτη μέλη των οποίων οι στρατιωτικές ικανότητες πληρούν υψηλότερα κριτήρια και έχουν αναλάβει δεσμεύσεις μεταξύ τους σε αυτόν τον τομέα στοχεύοντας σε πιο απαιτητικές αποστολές, να δημιουργήσουν μια μόνιμη δομημένη συνεργασία στο πλαίσιο της Ένωσης. Η PESCO θα βρισκόταν σε άμεση συνάρτηση με την ΚΠΑΑ καθώς κύριος στόχος της ήταν η επίτευξη των στόχων της Ευρωπαϊκής Στρατηγικής Ασφάλειας του 2016 (PESCO, 2017).

Η Συνθήκη της Λισαβόνας αποτέλεσε την τελευταία (μέχρι στιγμής) αναθεωρητική Συνθήκη της Ευρωπαϊκής Ένωσης, θέτοντας τις βάσεις για τη λειτουργία της Ευρώπης του σήμερα.

2.3. Η λειτουργία της ΚΕΠΠΑ: οι θεσμοί και ο Ύπατος Εκπρόσωπος της Ένωσης για θέματα Εξωτερικής Πολιτικής και Πολιτικής Ασφάλειας

Η Κοινή Εξωτερική Πολιτική και Πολιτική Ασφάλειας έχει καθιερωθεί ως ο βασικός μοχλός για την άσκηση εξωτερικής πολιτικής από την Ένωση. Με τη Συνθήκη του Μάαστριχτ, η οποία θέσπισε και την ΚΕΠΠΑ, ορίστηκε ο τρόπος λειτουργίας της και ο ρόλος του κάθε θεσμού της Ένωσης.

Ευρωπαϊκό Συμβούλιο

Ως θεσμός, το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο, καθορίζει τις γενικές πολιτικές κατευθύνσεις και τις προτεραιότητες της ΕΕ. Καθώς δεν αποτελεί νομοθετικό όργανο της Ένωσης, αρμοδιότητα του είναι ο καθορισμός του πολιτικού προγράμματος της ΕΕ εγκρίνοντας κατά παράδοση «συμπεράσματα», όπου προσδιορίζονται ζητήματα προβληματισμού και δράσεις προς ανάληψη (Ευρωπαϊκό Συμβούλιο, 2017). Κατά τις συνεδριάσεις του, μέλη του αποτελούν ο Πρόεδρος

του ΕΣ, οι επικεφαλής των κρατών μελών, ο/η Πρόεδρος της Επιτροπής, ενώ συμμετέχει και ο Ύπατος Εκπρόσωπος της Ένωσης για θέματα Κοινής Εξωτερικής Πολιτικής και Πολιτικής Ασφάλειας. Όταν οι συνεδριάσεις του ΕΣ αφορούν τον καθορισμό γενικών οδηγιών και στρατηγικών γραμμών της ΚΕΠΠΑ, οι Υπουργοί Εξωτερικών των κρατών μελών είναι αυτοί που λαμβάνουν τις απαραίτητες αποφάσεις για την εφαρμογή τους, ενώ ο Ύπατος Εκπρόσωπος και τα κράτη μέλη με τη σειρά τους θέτουν σε εφαρμογή την ΚΕΠΠΑ (Devuyst, 2012).

Με τη δημιουργία της ΚΕΠΠΑ, η Συνθήκη του Μάαστριχτ όρισε το ΕΣ ως το καθοριστικό όργανο για τη λειτουργία της, υπεύθυνο για τη θέσπιση των γενικών προσανατολισμών της ΚΕΠΠΑ. Με την αναθεώρηση της, έπειτα από την υπογραφή της Συνθήκης του Άμστερνταμ, ο ρόλος του ΕΣ διασαφηνίστηκε ακόμη περισσότερο, κάνοντας ξεκάθαρη την αναγκαιότητα του θεσμού για την ορθή λειτουργία της ΚΕΠΠΑ. Σύμφωνα με το άρθρο I.3 της ΣΕΕ:

Το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο καθορίζει τις αρχές και τους γενικούς προσανατολισμούς της κοινής εξωτερικής πολιτικής και πολιτικής ασφαλείας, συμπεριλαμβανομένων των θεμάτων που έχουν συνέπειες στην άμυνα. Αποφασίζει για κοινές στρατηγικές οι οποίες θα εφαρμόζονται από την Ένωση, στους τομείς στους οποίους τα κράτη μέλη έχουν σημαντικά κοινά συμφέροντα. Οι κοινές στρατηγικές καθορίζουν τους στόχους τους, τη διάρκειά τους και τα μέσα που πρέπει να παρέχονται από την Ένωση και τα κράτη μέλη.

Έπειτα από την υπογραφή της αναθεωρητικής Συνθήκης του Άμστερνταμ, οι συναντήσεις του ΕΣ κατάφεραν να θέσουν γερές βάσεις για την ανάπτυξη της ΚΕΠΠΑ. Χαρακτηριστικά παραδείγματα μπορούν να θεωρηθούν οι αποφάσεις που πάρθηκαν στη Διάσκεψη του Ελσίνκι (1999), κατά την οποία δόθηκε βάση στην ανάπτυξη της αμυντικής πολιτικής της Ένωσης, η διάσκεψη του Γκέτεμποργκ (2001), όπου γίνεται αναφορά στην Ευρωπαϊκή Πολιτική Ασφάλειας και Άμυνας, στη συνεργασία με τον ΟΗΕ, αλλά και στις σχέσεις της ΕΕ με κράτη εκτός της Ένωσης και οι Διάσκεψη στις Βρυξέλλες (2003), από την οποία προέκυψε η Ευρωπαϊκή Στρατηγική Ασφάλειας (Devuyst, 2012).

Η Συνθήκη της Λισαβόνας ήταν αυτή που έδωσε στο ΕΣ τις περισσότερες αρμοδιότητες και ελευθερίες όσον αφορά τη λειτουργία της ΚΕΠΠΑ. Παρά την κατάργηση των πυλώνων, η λειτουργία της δεν επηρεάστηκε καθόλου, καθώς η νέα ΣΕΕ έδωσε μεγάλη βάση στην εξωτερική δράση της Ένωσης αλλά και στην ανάγκη για συνάφεια μεταξύ εθνικών και

ευρωπαϊκών πολιτικών. Με την υπογραφή της Συνθήκης της Λισαβόνας, το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο (Devuyst, 2012):

1. είναι υπεύθυνο για την αναγνώριση στρατηγικών ενδιαφερόντων και στόχων για τη γενική εξωτερική δράση της Ένωσης γενικότερα και για την ΚΕΠΠΑ ειδικότερα,
2. είναι υπεύθυνο για τον ορισμό γενικών οδηγιών και για την υιοθέτηση των απαραίτητων αποφάσεων για την ΚΕΠΠΑ,
3. ορίζει την κοινή προσέγγιση των κρατών μελών σε ζητήματα εξωτερικής πολιτικής και πολιτικής ασφάλειας,
4. καθορίζει τις στρατηγικές γραμμές της πολιτικής της ΕΕ απέναντι σε διεθνείς εξελίξεις,
5. καθορίζει την κοινή άμυνα της Ένωσης.

Συμβούλιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης

Μαζί με το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο, το Συμβούλιο της ΕΕ αποτελεί επίσης βασικό όργανο για την πορεία της ΚΕΠΠΑ. Ως θεσμός, έχει τη δυνατότητα να διαπραγματεύεται και να εκδίδει νομοθετικές πράξεις, καθιστώντας απαραίτητη τη συνεργασία του με το ΕΣ. Είναι επίσης υπεύθυνο για τον καθορισμό της ΚΕΠΠΑ (σύμφωνα με τις κατευθυντήριες γραμμές του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου) αλλά και για την ορθή εφαρμογή της από τα κράτη μέλη, από κοινού με τον Ύπατο Εκπρόσωπο της Ένωσης (Συμβούλιο της ΕΕ, 2021).

Για τον καθορισμό και την εφαρμογή της ΚΕΠΠΑ, το Συμβούλιο διαχωρίζεται σε σχηματισμούς με τα αντίστοιχα καθήκοντα:

1. Συμβούλιο Εξωτερικών Υποθέσεων (ΣΕΥ)

Αποτελεί το βασικό όργανο για τη λήψη αποφάσεων για ζητήματα ΚΕΠΠΑ. Πραγματοποιεί συνεδριάσεις κάθε μήνα, στις οποίες προεδρεύει ο Ύπατος Εκπρόσωπος της Ένωσης για θέματα Κοινής Εξωτερικής Πολιτικής και Πολιτικής Ασφάλειας υπό την εποπτεία της ΕΥΕΔ και συμμετέχουν οι Υπουργοί Εξωτερικών των κρατών μελών. Το ΣΕΥ καθορίζει και υλοποιεί την ΚΕΠΠΑ, πάντα με βάση τις κατευθυντήριες γραμμές του ΕΣ (Συμβούλιο της ΕΕ, 2021a).

2. Επιτροπή Μονίμων Αντιπροσώπων (EMA-COREPER)

Η EMA, σύμφωνα με τη ΣΕΕ, είναι αρμόδια για την προετοιμασία των εργασιών του Συμβουλίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Διαχωρίζεται σε COREPER I, στην οποία συμμετέχουν οι αναπληρωτές μόνιμοι αντιπρόσωποι των κρατών μελών, και στην

COREPER II, όπου συνεδριάζουν οι μόνιμοι αντιπρόσωποι των κρατών μελών της Ένωσης. Η EMA II είναι υπεύθυνη για τον χειρισμό ζητημάτων της ΚΕΠΠΑ. Συνεδριάζει κάθε εβδομάδα και λειτουργεί ως διαμεσολαβητής ανάμεσα στην Επιτροπή Πολιτικής και Ασφάλειας και Στο Συμβούλιο Εξωτερικών Υποθέσεων (Nugent, 2010).

3. Επιτροπή Πολιτικής και Ασφάλειας (ΕΠΑ)

Η ΕΠΑ δημιουργήθηκε το 2001 με σκοπό τη διαχείριση της ΕΠΑΑ. Με εντολή του ΕΣ, είναι αρμόδια τόσο για την ΚΕΠΠΑ όσο και για την ΚΠΑΑ. Συνεδριάζει μια φορά την εβδομάδα και ασκεί συγκεκριμένα καθήκοντα, όπως η παρακολούθηση της διεθνούς κατάστασης, η σύσταση στρατηγικών προσεγγίσεων και επιλογών πολιτικής στο Συμβούλιο, η παροχή καθοδήγησης στη στρατιωτική επιτροπή, την πολιτικοστρατιωτική ομάδα και την επιτροπή πολιτικής διαχείρισης κρίσεων και η εξασφάλιση του πολιτικού ελέγχου και της στρατηγικής διεύθυνσης των επιχειρήσεων διαχείρισης κρίσεων. Κατά τις συνεδριάσεις της, την Προεδρία ασκούν αντιπρόσωποι της ΕΥΕΔ και μέλη της αποτελούν Πρέσβεις των κρατών μελών που εδράζονται στις Βρυξέλλες (Συμβούλιο της ΕΕ, 2017).

4. Ομάδα Ανταποκριτών

Την ομάδα ανταποκριτών αποτελούν υπάλληλοι των Υπουργείων Εξωτερικών των κρατών μελών, υπεύθυνοι για τον συντονισμό της ΚΕΠΠΑ. Συνεδριάζουν τουλάχιστον μια φορά τον μήνα και είναι αρμόδιοι για την καθημερινή επαφή και σύνδεση των Υπουργείων Εξωτερικών των κρατών της Ένωσης (Nugent, 2010)

5. Ομάδες Εργασίας

Αποτελούνται από ανώτατους διπλωμάτες των κρατών μελών και από έναν εκπρόσωπο της Επιτροπής. Κατά τις συνεδριάσεις τους ασχολούνται με πολύ συγκεκριμένα ζητήματα τα οποία άπτονται των ενδιαφερόντων της ΚΕΠΠΑ (π.χ. ομάδα εργασίας για τη Μέση Ανατολή, ομάδα εργασίας για τα ανθρώπινα δικαιώματα κ.α.) (Nugent, 2010).

Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο

Το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο αποτελεί τον μόνο εκ των Ευρωπαϊκών θεσμών που εκλέγεται άμεσα από τους πολίτες των κρατών μελών της Ένωσης. Αποτελείται από 705

Ευρωβουλευτές, εκλεγμένους από όλα τα κράτη μέλη και από τον Πρόεδρο του, ο οποίος προεδρεύει της γενικής ολομέλειας. Έχει δικαίωμα συμμετοχής στη νομοθετική και δημοσιονομική διαδικασία αλλά και στην άσκηση ελέγχου και εποπτείας στην εκτελεστική εξουσία.

Παρά τις πολλές αρμοδιότητες τις οποίες αναλαμβάνει το Κοινοβούλιο, σε ζητήματα ΚΕΠΠΑ έχει κατά κύριο λόγο συμβουλευτικό ρόλο, με εξαίρεση τις περιπτώσεις που αφορούν ζητήματα προϋπολογισμού και υιοθέτησης διεθνών συμφωνιών. Με την αρμοδιότητα του για άσκηση ελέγχου και εποπτείας της εκτελεστικής εξουσίας, δύναται να απευθύνει ερωτήσεις οι συστάσεις στο Συμβούλιο και τον Ύπατο Εκπρόσωπο της Ένωσης, με τον δεύτερο να οφείλει να κρατάει το Κοινοβούλιο ενήμερο για την εξέλιξη των πολιτικών της ΚΕΠΠΑ (Keukeleire and Delreux, 2014).

Το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο διαδραματίζει επίσης σημαντικό ρόλο στον τομέα της χρηματοδότησης της ΚΕΠΠΑ, μιας και αποτελεί έναν εκ των βασικών μοχλών χρηματοδότησης της ΕΕ. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί η εφαρμογή της *διοργανικής συμφωνίας σχετικά με τη δημοσιονομική πειθαρχία, τη συνεργασία σε θέματα προϋπολογισμού και τη χρηστή δημοσιονομική διαχείριση*, η οποία έδωσε στο Κοινοβούλιο μεγαλύτερη πρόσβαση σε ζητήματα ΚΕΠΠΑ, κυρίως όσον αφορά δημοσιονομικά ζητήματα.

Ευρωπαϊκή Επιτροπή

Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή είναι ο θεσμός της Ένωσης που κατέχει κεντρική θέση σε όλα τα επίπεδα και σε όλους τους τομείς λήψης αποφάσεων της ΕΕ (Nugent, 2010). Αποτελείται από την Πρόεδρο της Επιτροπής και από το σώμα Επιτρόπων, στο οποίο κάθε Επίτροπος είναι υπεύθυνος για ένα συγκεκριμένο ζήτημα.

Η Επιτροπή εμπλέκεται σε μεγάλο βαθμό στην εξωτερική δράση της Ένωσης, εκτός του πλαισίου της ΚΕΠΠΑ. Αντίθετα, σε ζητήματα που αφορούν την ΚΕΠΠΑ, οι Συνθήκες του Μάαστριχτ και του Άμστερνταμ έκαναν την Επιτροπή να φαίνεται σχετικά απομονωμένη σε σύγκριση με τους υπόλοιπους θεσμούς και να μην έχει κάποιο κύριο ρόλο κατά τη λειτουργία της, χωρίς αυτό όμως να σημαίνει πως μένει αμέτοχη για θέματα που την αφορούν. Η σύνδεση Επιτροπής και ΚΕΠΠΑ έγινε πιο άμεση με τη Συνθήκη της Λισαβόνας, όπου και ορίστηκε πως ο Ύπατος Εκπρόσωπος της Ένωσης για θέματα Εξωτερικής και Πολιτικής Ασφάλειας θα αναλάμβανε και τον ρόλο του Αντιπροέδρου (Επιτρόπου) της Ένωσης. Μέσω του Ύπατου Εκπροσώπου, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή συνεργάζεται πλέον και

με την ΕΥΕΔ, κυρίως για την υιοθέτηση μιας ολοκληρωμένης προσέγγισης για την εξωτερική πολιτική της Ένωσης (Nugent, 2010). Η συμβολή της Επιτροπής είναι επίσης απαραίτητη όταν για την εφαρμογή αποφάσεων της ΚΕΠΠΑ επιβάλλεται η χρήση οργάνων εξωτερικής δράσης (π.χ. κυρώσεις)

Ύπατος Εκπρόσωπος της Ένωσης για θέματα Κοινής Εξωτερικής Πολιτικής και Πολιτικής Ασφάλειας

Η θέση του Ύπατου Εκπροσώπου της ΚΕΠΠΑ εμφανίστηκε για πρώτη φορά με την υπογραφή της αναθεωρητικής Συνθήκης του Άμστερνταμ, ενώ ξεκίνησε τη “λειτουργία” της από το 1999. Στόχοι της νέας αυτής θέσης ήταν η “προσωποποίηση” της εξωτερικής πολιτικής της Ένωσης και η παροχή βοήθειας στο Συμβούλιο. Σύμφωνα με το άρθρο I.16 της Συνθήκης του Άμστερνταμ:

Ο Γενικός Γραμματέας του Συμβουλίου, Ύπατος Εκπρόσωπος για την κοινή εξωτερική πολιτική και πολιτική ασφαλείας, επικουρεί το Συμβούλιο σε θέματα που υπάγονται στην κοινή εξωτερική πολιτική και πολιτική ασφαλείας, συμβάλλοντας ιδίως στη διατύπωση, την προπαρασκευή και την εφαρμογή αποφάσεων πολιτικής, και, όπου απαιτείται, ενεργώντας εξ ονόματος του Συμβουλίου κατ' αίτηση της Προεδρίας, διεξάγοντας πολιτικό διάλογο με τρίτους.

Πρώτος Ύπατος Εκπρόσωπος ορίστηκε ο Ισπανός πολιτικός Javier Solana. Ο Solana θεωρήθηκε ιδανικός για τη θέση του πρώτου Ύπατου Εκπροσώπου για θέματα ΚΕΠΠΑ, καθώς είχε διατελέσει Υπουργός Εξωτερικών της Ισπανίας τα έτη 1992-1995 και Γενικός Γραμματέας του NATO από το 1995 έως και το 1999. Κατά τη διάρκεια της θητείας του (1999-2009), ο Solana διαδραμάτισε σημαντικό ρόλο κατά την ειρηνευτική διαδικασία στη Μέση Ανατολή και στην επίλυση της διαμάχης στη Γιουγκοσλαβία αλλά έθεσε και τις βάσεις για την εξέλιξη της αμυντικής πολιτικής της Ένωσης, με τη σύνταξη της Ευρωπαϊκής Στρατηγικής Ασφάλειας - Μια ασφαλής Ευρώπη σε έναν καλύτερο κόσμο.

Παρ'ότι η δημιουργία της θέσης του Ύπατου Εκπροσώπου έδωσε την εντύπωση πως η Ένωση στόχευε να εξελίξει σε μεγάλο βαθμό την εξωτερική της δράση, η Συνθήκη του Άμστερνταμ κρατούσε τον Solana αρκετά περιορισμένο ως προς τα καθήκοντα και τις υποχρεώσεις του. Σε μια προσπάθεια επέκτασης των καθηκόντων του συστάθηκε (έπειτα από προσάρτηση στη Συνθήκη του Άμστερνταμ), η μονάδα σχεδιασμού πολιτικής και έγκαιρης προειδοποίησης, η οποία θα λειτουργούσε υπό την επίβλεψη του Ύπατου Εκπροσώπου και θα απαρτιζόταν από ειδικούς προερχόμενους από τη Γενική Γραμματεία του Συμβουλίου,

από τα κράτη μέλη, από την Επιτροπή και από τη Δυτικοευρωπαϊκή Ένωση (ΔΕΕ) . Στόχοι της νέας μονάδας ήταν (EUR-Lex, 2020a):

1. η παρακολούθηση και η ανάλυση των εξελίξεων σε τομείς που υπάγονται στην ΚΕΠΠΑ,
2. η αξιολόγηση των συμφερόντων της Ένωσης στον τομέα της κοινής εξωτερικής πολιτικής και πολιτικής ασφαλείας και η καταγραφή των τομέων στους οποίους θα μπορούσε να επικεντρωθεί κυρίως η ΚΕΠΠΑ στο μέλλον,
3. η έγκαιρη διαπίστωση των γεγονότων, των δυνητικών πολιτικών κρίσεων ή των καταστάσεων που θα μπορούσαν να έχουν σημαντικές επιπτώσεις στην ΚΕΠΠΑ,
4. η κατάρτιση, κατόπιν αιτήσεως του Συμβουλίου, της Προεδρίας ή ίδιας πρωτοβουλίας, εγγράφων που θα προτείνουν κατά τρόπο τεκμηριωμένο εναλλακτικές λύσεις όσον αφορά την πολιτική που θα πρέπει να ακολουθήσει το Συμβούλιο.

Η υπογραφή της Συνθήκης της Λισαβόνας αποτέλεσε μια νέα αρχή για τη θέση του Ύπατου Εκπροσώπου. Αρχικά, από Ύπατος Εκπρόσωπος της ΚΕΠΠΑ μετονομάστηκε σε Ύπατος Εκπρόσωπος της Ένωσης για θέματα Εξωτερικής Πολιτικής και Πολιτικής Ασφάλειας, συνδυάζοντας έτσι το ρόλο του Ύπατου Εκπροσώπου που θεσπίστηκε με τη Συνθήκη του Άμστερνταμ και του Επιτρόπου Εξωτερικών Υποθέσεων που λειτουργούσε υπό την Ευρωπαϊκή Επιτροπή. Με την αλλαγή αυτή, ο νέος Ύπατος Εκπρόσωπος υπάγεται πλέον τόσο στο Συμβούλιο, όπου θα προεδρεύει του Συμβουλίου Εξωτερικών Υποθέσεων³³ όσο και στην Επιτροπή, αναλαμβάνοντας τη θέση ενός εκ των Αντιπροέδρων της³⁴.

Πέρα από το θεσμικό του ρόλο, η υπογραφή της Συνθήκης της Λισαβόνας έδωσε στον Ύπατο Εκπρόσωπο περισσότερες ελευθερίες και καθήκοντα, σε σχέση με τη Συνθήκη του Άμστερνταμ (Keukeleire and Delreux, 2014):

1. Καθήκοντα που αφορούν τη λήψη αποφάσεων:
 - προεδρεύει του Συμβουλίου Εξωτερικών Υποθέσεων,
 - μπορεί να υποβάλει προτάσεις και πρωτοβουλίες στο Συμβούλιο σχετικά με τις ΚΕΠΠΑ και ΚΠΑΑ,

³³ εξαιρούνται οι συνεδριάσεις που αφορούν ζητήματα εμπορικής πολιτικής, στις οποίες ισχύει η κυκλική προεδρία

³⁴ ως Αντιπρόεδρος της Επιτροπής, ο Ύπατος Εκπρόσωπος είναι υπεύθυνος για ζητήματα που αφορούν τις εξωτερικές σχέσεις της Επιτροπής αλλά και για τον συγχρονισμό όλων των πτυχών της εξωτερικής δράσης της ΕΕ (Keukeleire and Delreux, 2014)

- οφείλει να συμβουλευέται και να ενημερώνει το Κοινοβούλιο ανά τακτά χρονικά διαστήματα και να εξασφαλίζει ότι οι απόψεις του ΕΚ λαμβάνονται υπόψιν,
- συμμετέχει στις εργασίες της Ευρωπαϊκής Επιτροπής.

2. Καθήκοντα που αφορούν την εφαρμογή της ΚΕΠΠΑ

- οφείλει να διασφαλίζει την εφαρμογή των αποφάσεων της ΚΕΠΠΑ που έχουν υιοθετηθεί από το Συμβούλιο και το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο,
- όταν υπάρχει μια κοινή θέση από την Ένωση, ο Ύπατος Εκπρόσωπος συνεργάζεται με τους Υπουργούς Εξωτερικών των κρατών μελών για τη σωστή εφαρμογή της,
- εξασφαλίζει τον συγχρονισμό των πολιτικών και στρατιωτικών πτυχών των αποστολών της ΚΠΑΑ, σε συνεργασία με την Επιτροπή Πολιτικής και Ασφάλειας.

3. Καθήκοντα που αφορούν την εξωτερική εκπροσώπηση της Ένωσης

- εκπροσωπεί την Ένωση σε ζητήματα που αφορούν την ΚΕΠΠΑ,
- εκτελεί πολιτικό διάλογο με τρίτα μέρη, εκ μέρους της ΕΕ,
- εκφράζει τη θέση της ΕΕ σε διεθνείς οργανισμούς και διεθνή συνέδρια,
- οργανώνει τον συγχρονισμό των δράσεων των κρατών μελών σε διεθνείς οργανισμούς και συνέδρια.

4. Καθήκοντα που αφορούν τη συνοχή ανάμεσα στους θεσμούς της ΕΕ

- βοηθά το Συμβούλιο και την Επιτροπή έτσι ώστε να υπάρχει συνοχή ανάμεσα στις διαφορετικές περιοχές εξωτερικής δράσης της ΕΕ,

Πρώτη Ύπατος Εκπρόσωπος της Ένωσης μετά τη Συνθήκη της Λισαβόνας ορίστηκε η Βρετανή πολιτικός Catherine Ashton, πρώην Ευρωπαϊά Επίτροπος Εμπορίου (2008-2009) και πρώην ηγέτης της Βουλής των Λόρδων (2007-2008). Η επιλογή της Ashton για τη θέση αυτή δεν ήταν αναμενόμενη, καθώς η ίδια είχε ελάχιστη εμπειρία ως προς τη λειτουργία της εξωτερικής δράσης της ΕΕ. Η έλλειψη της εμπειρίας της αλλά και η δυσκολία χειρισμού των καθηκόντων που είχε η θέση που ανέλαβε έγινε εμφανής καθ' όλη τη διάρκεια της θητείας της, με ορισμένες εξαιρέσεις. Η Ashton φάνηκε να αντιμετωπίζει τα κράτη μέλη ως ξεχωριστές οντότητες, οι οποίες καθορίζουν από μόνες τους την εξωτερική τους πολιτική. Η λογική αυτή έγινε αντιληπτή σε αρκετές περιπτώσεις, με χαρακτηριστικό παράδειγμα την

αποχή της Γερμανίας στο ψήφισμα 1973 του Συμβουλίου Ασφαλείας του ΟΗΕ το 2011, σχετικά με τον πόλεμο στη Λιβύη (Helwig and Rüger, 2014).

Παρά το γενικό αρνητικό κλίμα που είχε δημιουργήσει, η Ashton κατάφερε να συνδέσει το όνομα της με ορισμένες επιτυχίες, που βελτίωσαν την εικόνα του ρόλου της Ύπατου Εκπροσώπου της Ένωσης. Η δημιουργία της Ευρωπαϊκής Υπηρεσίας Εξωτερικής Δράσης (που λειτουργεί ως διπλωματική υπηρεσία της Ένωσης και παρέχει βοήθεια στον Ύπατο Εκπρόσωπο) και ο καθοριστικός της ρόλος για την υπογραφή της Συμφωνίας των Βρυξελλών (2013) μεταξύ Σερβίας και Κοσόβου αλλά και στην Προσωρινή Συμφωνία της Γενεύης, μεταξύ των P5+1³⁵ και του Ιράν, δημιούργησαν μια θετικότερη εικόνα για τη θέση του Ύπατου Εκπροσώπου της Ένωσης αλλά και για την ίδια την Ashton (Helwig and Rüger, 2014).

Με τη θητεία της Ashton να ολοκληρώνεται το 2014, τη θέση της αναλαμβάνει η Ιταλή πολιτικός Federica Mogherini, πρώην Υπουργός Εξωτερικών της Ιταλίας. Η επιλογή της Mogherini δημιούργησε και πάλι κάποιες ανησυχίες ανάμεσα τους Ευρωπαϊκούς κύκλους, κυρίως λόγω του γεγονότος πως η στάση της απέναντι στη διαμάχη μεταξύ Ρωσίας και Ουκρανίας θεωρήθηκε πολύ ήπια. Κατά τη διάρκεια της θητείας της, η Mogherini κλήθηκε να αντιμετωπίσει καταστάσεις όπως η επιβολή οικονομικών κυρώσεων στη Ρωσία (στο πλαίσιο της διαμάχης Ρωσίας-Ουκρανίας), η επίσκεψη στην Ινδία με θέμα την κλιματική αλλαγή, την προσπάθεια να πείσει τις ΗΠΑ να υποστηρίξουν την πυρηνική συμφωνία με το Ιράν (2017) και η εφαρμογή της επιχείρησης “SOPHIA” στη Μεσόγειο (Dębski et al., 2018). Σημαντικό επίτευγμα της Mogherini θεωρήθηκε επίσης η *Παγκόσμια Στρατηγική της Ευρωπαϊκής Ένωσης*, που συντάχθηκε από την ίδια με σκοπό να αντικαταστήσει την Ευρωπαϊκή Στρατηγική Ασφάλειας του Javier Solana. Με το τέλος της θητείας της, τη θέση του Ύπατου Εκπροσώπου της Ένωσης ανέλαβε ο Josep Borrell, πρώην Υπουργός Εξωτερικών της Ισπανίας (2018-2019) όπου και κατέχει το αξίωμα μέχρι σήμερα.

³⁵ ο όρος παραπέμπει στα 5 μόνιμα μέλη του Συμβουλίου Ασφαλείας του ΟΗΕ (Ηνωμένες Πολιτείες, Ηνωμένο Βασίλειο, Ρωσία, Κίνα, Γαλλία) και στη Γερμανία. Εναλλακτικά, στην Ευρωπαϊκή Ένωση ο όρος μπορεί να εμφανιστεί και ως E3+3.

Κεφάλαιο 3

Η εφαρμογή της Κοινής Εξωτερικής Πολιτικής και Πολιτικής Ασφάλειας

3.1. Η ΚΕΠΠΑ και η Ελλάδα

Η Ελλάδα αποτελεί μέλος της Ευρωπαϊκής Ένωσης από το 1981, με τη Μεσογειακή Διεύρυνση που πραγματοποίησε η τότε Ευρωπαϊκή Κοινότητα. Οι πρώτες συζητήσεις για την ένταξη της χώρας ξεκίνησαν με την αίτηση της Ελλάδας για τη συμμετοχή της στην ΕΟΚ το 1959, πάγωσαν όμως έπειτα από την επιβολή της δικτατορίας το 1967. Με την αποκατάσταση της Δημοκρατίας το 1974 και την Κυβέρνηση Κ. Καραμανλή να αναλαμβάνει την εξουσία, οι συζητήσεις για την ένταξη της Ελλάδας στην Κοινότητα επανήλθαν στο προσκήνιο. Μέσω της ένταξης της, η Ελλάδα στόχευε στην εδραίωση του δημοκρατικού της πολιτεύματος αλλά και στην ανάπτυξη και ενίσχυση των οικονομικών, περιφερειακών και κοινωνικών της σχέσεων (Υπουργείο Εξωτερικών, 2020).

Με την είσοδό της στην Κοινότητα, η Ελλάδα έδειξε εξαρχής θέληση για την επίτευξη της Ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης. Το γεγονός αυτό έγινε ξεκάθαρο λόγω της θετικής στάσης της Ελλάδας σε αλλαγές που πραγματοποιήθηκαν τόσο στο εσωτερικό όσο και στο εξωτερικό της Κοινότητας, όπως οι επόμενες διευρύνσεις της, η μετατροπή της σε Ευρωπαϊκή Ένωση που οδήγησε σε μετασχηματισμό των θεσμών της, οι ενταξιακές διαπραγματεύσεις με χώρες των Βαλκανίων και η ενίσχυση των σχέσεων της με άλλους υπερεθνικούς οργανισμούς (Ιωακειμίδης, 2013).

Όσον αφορά την εξωτερική δράση της Ένωσης, η Ελλάδα υποστήριξε ένθερμα την ανάπτυξη κοινών πολιτικών και του εξωτερικού ρόλου της ΕΕ. Κατά συνέπεια, ήταν υπέρμαχος της ανάπτυξης τόσο της Κοινής Εξωτερικής Πολιτικής και Πολιτικής Ασφάλειας όσο και της Κοινής Πολιτικής Ασφάλειας και Άμυνας. Ιδιαίτερα για την ΚΕΠΠΑ, η Ελλάδα υποστήριξε (Ιωακειμίδης, 2013):

1. μια ολοκληρωμένη εξωτερική πολιτική, την ενσωμάτωση δηλαδή όλων των θεμάτων εξωτερικής πολιτικής της Ένωσης στο πλαίσιο της ΚΕΠΠΑ,
2. μια αποτελεσματική εξωτερική πολιτική, η οποία θα επιτευχθεί μέσω:
 - α) τη λήψη αποφάσεων με ειδική πλειοψηφία (πλην ορισμένων εξαιρέσεων)

β) τον ορισμό της θέσης Υπουργού Εξωτερικών της Ένωσης (στην περίπτωση της Ένωσης, τον ρόλο αυτό μετά τη Συνθήκη της Λισαβόνας κατέχει ο Ύπατος Εκπρόσωπος),

3. την ανάπτυξη κοινής αμυντικής πολιτικής, η οποία θα μπορούσε να λειτουργήσει αυτόνομα αλλά και συμπληρωματικά προς το ΝΑΤΟ. Για την επίτευξη του στόχου αυτού, η Ελλάδα θεώρησε απαραίτητη την εισαγωγή της έννοιας των “εξωτερικών συνόρων” αλλά και τη “ρήτρα της αμοιβαίας συνδρομής”, κατά την υπογραφή των Συνθηκών της Ένωσης.

Η ανάπτυξη Κοινής Εξωτερικής Πολιτικής και Πολιτικής Ασφάλειας είχε ιδιαίτερη σημασία για την Ελλάδα για δύο βασικές περιπτώσεις: αρχικά, η χώρα αποτελεί φυσικό σύνορο για την Ευρώπη και δεύτερον αποτελεί το κράτος μέλος της ΕΕ που δέχεται ανοιχτές απειλές όσον αφορά την εδαφική του ακεραιότητα. Βασικές απειλές προς την Ελλάδα θεωρούνται αυτές της Τουρκίας, ενώ δεν λείπουν και οι προκλήσεις από τις χώρες των Βαλκανίων. Παράλληλα, πέραν των ζητημάτων που επηρεάζουν άμεσα το εσωτερικό της χώρας, η Ελλάδα συμμετέχει ενεργά σε διάφορες δράσεις της ΚΕΠΠΑ που στοχεύουν στην ανάπτυξη της εξωτερικής δράσης της Ένωσης αλλά και στη δημιουργία μιας ασφαλέστερης Ευρώπης.

Η ελληνική συμμετοχή σε επιχειρήσεις της ΚΕΠΠΑ

Στο πλαίσιο των δράσεων της ΚΕΠΠΑ, σημαντικό ρόλο διαδραματίζει η ύπαρξη της ΚΠΑΑ, υπό την οποία πραγματοποιούνται αποστολές διαχείρισης κρίσεων, στρατιωτικές και μη . Όπως αναφέρθηκε και πρωτύτερα, η Ελλάδα από την έναρξη των συζητήσεων περί κοινής εξωτερικής πολιτικής, ήταν υπέρμαχος της κοινής αντιμετώπισης κρίσεων, με στόχο τη εδραίωση της ασφάλειας στην Ευρώπη. Η δυνατότητα της εκ περιτροπής προεδρίας του Συμβουλίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης, έδωσε τη δυνατότητα στην Ελλάδα να αφήσει το στίγμα της στην αμυντική πολιτική της ΕΕ: Συγκεκριμένα, επί ελληνικής προεδρίας (Υπουργείο Εξωτερικών, 2020b):

1. θεσμοθετήθηκε η Ευρωπαϊκή Στρατηγική Ασφάλειας, που συντάχθηκε από τον τότε Ύπατο Εκπρόσωπο της Ένωσης για θέματα ΚΕΠΠΑ, Javier Solana,
2. αποφασίστηκε η ανάπτυξη της πρώτης μη στρατιωτικής αποστολής της ΕΕ (EUPM - Βοσνία Ερζεγοβίνη),
3. αποφασίστηκε η ανάπτυξη της πρώτης στρατιωτικής αποστολής της ΕΕ (CONCORDIA - Βόρεια Μακεδονία)
4. οριστικοποιήθηκε το θεσμικό πλαίσιο για τις σχέσεις ΕΕ-ΝΑΤΟ,

5. πραγματοποιήθηκαν εκπαιδευτικά προγράμματα για ζητήματα ΚΠΑΑ,
6. έγιναν βήματα για τη θέσπιση ενός Ευρωπαϊκού Οργανισμού Άμυνας.

Εκτός των δράσεων που πραγματοποιήθηκαν κατά τη διάρκεια της προεδρίας της, η Ελλάδα συνέχισε (και συνεχίζει) να συμμετέχει ενεργά σε δράσεις που λαμβάνουν χώρα για την επίτευξη του στόχου της ΚΕΠΠΑ. Ορισμένες από τις δράσεις είναι οι:

1. EUFOR ALTHEA (2004)

Η επιχείρηση ALTHEA στη Βοσνία Ερζεγοβίνη αποτέλεσε την πρώτη μη στρατιωτική επιχείρηση της Ένωσης. Εγκρίθηκε το 2003, τέθηκε σε εφαρμογή το 2004 και στόχευε στην εκπαίδευση και την ανάπτυξη των ικανοτήτων των στρατιωτικών δυνάμεων της Βοσνίας, στην υποστήριξη της χώρας για την διατήρηση ενός ασφαλούς περιβάλλοντος και στην παροχή υποστήριξης στη συνολική στρατηγική της Ένωσης για τη χώρα.

2. EULEX Kosovo (2008)

Η επιχείρηση στο Κόσοβο ξεκίνησε το 2008 με στόχο να υποστηρίξει τα θεσμικά όργανα του κράτους δικαίου στη χώρα, κατά την πορεία τους προς την επίτευξη αποτελεσματικότητας, βιωσιμότητας, πολύ-εθνικότητας και της απόδοσης ευθυνών, μακριά από όποια πολιτική παρέμβαση. Σήμερα, η επιχείρηση EULEX ασχολείται με την παρακολούθηση συγκεκριμένων ενεργειών στο Κόσοβο αλλά και με την υποστήριξη των ειδικών επιμελητηρίων και της ειδικής εισαγγελίας που ασχολούνται τη νομοθεσία της χώρας. Τα καθήκοντα αυτά ορίστηκαν μετά από απόφαση του Συμβουλίου (CFSP 2021/904) και θα είναι σε ισχύ μέχρι τις 14 Ιουνίου 2023. Η Ελλάδα είχε ιδιαίτερη συμμετοχή στην επιχείρηση αυτή, καθώς από το 2016 έως το 2019, επικεφαλής του EULEX ήταν η νυν Πρέσβυς της Ελλάδος στις Ηνωμένες Πολιτείες, Αλεξάνδρα Παπαδοπούλου (EEAS, n.d.).

3. EUMM Georgia (2008)

Η EUMM Georgia ξεκίνησε το 2008 και αποτελεί μια εκ των μη στρατιωτικών επιχειρήσεων που λειτουργούν υπό την ΚΕΠΠΑ/ΚΠΑΑ. Η λειτουργία της στη Γεωργία κρίθηκε αναγκαία λόγω του Ρωσο-γεωργιανού πολέμου του 2008, γνωστός και ως “Πόλεμος της Οσετίας”. Αφορμή για την ένοπλη σύγκρουση μεταξύ των δύο χωρών αποτέλεσαν οι περιοχές της Αμπχαζίας και της Νότιας Οσετίας, οι οποίες

βρίσκονταν υπό καθεστώς διεθνούς επιτήρησης (CNN Library, 2014). Στόχοι της επιχείρησης ήταν η διασφάλιση της ειρήνης στην περιοχή, επιτρέποντας στις τοπικές κοινωνίες να ζουν με ασφάλεια, η δημιουργία ενός κλίματος αυτοπεποίθησης μεταξύ των δύο αντιμαχόμενων πλευρών και η διάδοση των Ευρωπαϊκών πολιτικών τόσο στη Γεωργία, όσο και στην ευρύτερη περιοχή. Η Ελλάδα συμμετέχει στην επιχείρηση μέσω οκτώ απεσταλμένων της, υπεύθυνων για την παρακολούθηση των προαναφερόμενων περιοχών (EEAS, n.d.).

4. EU NAVFOR ATALANTA (2008)

Η επιχείρηση ATALANTA ασχολείται με τη καταπολέμηση της πειρατείας προερχόμενη από τη Σομαλία και με τις ληστείες που πραγματοποιούνται στο Κέρασ της Αφρικής³⁶ και στον Δυτικό Ινδικό Ωκεανό. Στόχοι της επιχείρησης αποτελούν η προστασία των πλοίων του προγράμματος “World Food Programme” και της αποστολής της Αφρικανικής Ένωσης στη χώρα, η αποτροπή και η καταστολή πράξεων πειρατείας και ένοπλων ληστειών στις ακτές της και τέλος η παρακολούθηση των αλιευτικών δραστηριοτήτων στις ακτές της Σομαλίας. Το 2020, η επιχείρηση πήρε παράταση μέχρι και τον Δεκέμβριο του 2022, με τις αρμοδιότητες της να αποτελούν τη προστασία των πλοίων του WFP και την καταστολή της πειρατείας και των ένοπλων ληστειών (EEAS, 2018).

5. EUAM Ukraine (2014)

Η EUAM Ukraine δημιουργήθηκε τον Δεκέμβριο του 2014, έπειτα από τις αναταραχές στην Ουκρανία τη περίοδο 2013-2014, που οδήγησαν στην “Επανάσταση της Αξιοπρέπειας” το 2014, Αφορμή για την επανάσταση αποτέλεσε η έλλειψη εμπιστοσύνης των πολιτών προς την Ουκρανική Κυβέρνηση και τους θεσμούς. Στόχοι της επιχείρησης αποτελούν η παροχή συμβουλών όσον αφορά τη μεταρρύθμιση της πολιτικής προστασίας, η υποστήριξη άλλων μεταρρυθμίσεων μέσω της παροχής συμβουλών και προγραμμάτων κατάρτισης και η συνεργασία και ο συντονισμός για τη διασφάλιση της εφαρμογής των μεταρρυθμίσεων μέσω της συνεργασίας Ουκρανικών και διεθνών φορέων (EEAS, n.d.).

³⁶ ονομάζεται αλλιώς η Χερσόνησος της Αφρικής, όπου αποτελείται από τη Σομαλία, την Αιθιοπία και την Κένυα

6. EUTM Mali (2013)

Η EUTM Mali ιδρύθηκε το 2013, έπειτα από έκκληση των τοπικών αρχών για την αποκατάσταση της ασφάλειας και της ειρήνης στη περιοχή. Στόχοι της επιχείρησης είναι η αποκατάσταση της συνταγματικής και δημοκρατικής τάξης, μέσω της εφαρμογής τους “χάρτη” που υιοθετήθηκε από την εθνοσυνέλευση, η βοήθεια στις αρχές του Mali ώστε να ασκούν την κυριαρχία τους σε όλη τη χώρα και η εξουδετέρωση του οργανωμένου εγκλήματος και των τρομοκρατικών απειλών (EEAS, n.d.).

7. EUNAVFOR MED - Operation IRINI (2020)

Μετά τον δεύτερο εμφύλιο πόλεμο στη Λιβύη, κρίθηκε απαραίτητη η παροχή βοήθειας από την Ένωση έτσι ώστε να επανέλθει η ειρήνη και η σταθερότητα στα Λιβικά εδάφη. Για την επίτευξη των παραπάνω, η ΕΕ έθεσε σε λειτουργία την επιχείρηση IRINI, με πρωταρχικό στόχο την εφαρμογή του εμπάργκο όπλων που ψηφίστηκε από το Συμβούλιο Ασφαλείας του ΟΗΕ. Η επιχείρηση δραστηριοποιείται ακόμη για την αποτροπή της παράνομης διακίνησης πετρελαίου από τη Λιβύη, προσφέρει υποδομές και εκπαιδεύσεις στο Ναυτικό και την Ακτοφυλακή της Λιβύης για την επιβολή του νόμου στη θάλασσα και συμμετέχει στην προσπάθεια εξάλειψης των παράνομων δικτύων διακίνησης λευκής σαρκός. Η Ελλάδα συμμετέχει ενεργά στη συγκεκριμένη επιχείρηση, τόσο με τη συμμετοχή του αρχιπλοίαρχου Μιχαήλ Μάγκου, όσο και με τη φρεγάτα “Θεμιστοκλής” και το αεροπλάνο EMB-145 (EEAS, n.d.).

Ελλάδα-Τουρκία

Εκτός των επιχειρήσεων της ΚΕΠΠΑ/ΚΠΑΑ, η Ελλάδα είχε και εκείνη με τη σειρά της αντιμετωπίσει σημαντικές προκλήσεις, κατά τις οποίες η παρέμβαση της ΕΕ ήταν απαραίτητη. Οι σχέσεις Ελλάδας-Τουρκίας αποτελούν μια από τις μεγαλύτερες (αν όχι και τη μεγαλύτερη) προκλήσεις που αντιμετωπίζει η ελληνική εξωτερική πολιτική. Ήδη από τη δεκαετία του ‘70, η Τουρκία προβαίνει σε μια σειρά αμφισβητήσεων και διεκδικήσεων, εις βάρος των κυριαρχικών δικαιωμάτων της Ελλάδας. Βασικές τομές διένεξης, τις οποίες και αναγνωρίζει αποκλειστικά η Τουρκία, αποτελούν (Υπουργείο Εξωτερικών, n.d.):

1. αμφισβήτηση του νομίμου και κυριαρχικού δικαιώματος της Ελλάδας, με απειλή πολέμου (casus belli), να επεκτείνει την αιγιαλίτιδα ζώνη της μέχρι τα 12 ναυτικά μίλια, όπως προβλέπει το Δίκαιο της Θάλασσας και όπως έχει πράξει το σύνολο

- σχεδόν των παράκτιων κρατών της διεθνούς κοινότητας, της Τουρκίας συμπεριλαμβανομένης (σε Εύξεινο Πόντο και Ανατολική Μεσόγειο),
2. αμφισβήτηση του εύρους του ελληνικού εναέριου χώρου, μέσω συνεχών παραβιάσεων του από τουρκικά μαχητικά αεροσκάφη,
 3. αμφισβήτηση της ελληνικής κυριαρχίας επί νησιών και παραβίασή της ακόμα και στην περίπτωση κατοικημένων περιοχών,
 4. αμφισβήτηση των θαλάσσιων συνόρων
 5. αμφισβήτηση των αρμοδιοτήτων εντός του FIR Αθηνών που ασκεί η Ελλάδα βάσει αποφάσεων του ICAO, και η συνεχής άρνηση συμμόρφωσης της Τουρκίας προς τους κανόνες εναέριας κυκλοφορίας,
 6. αμφισβήτηση των αρμοδιοτήτων της Ελλάδας εντός της περιοχής ευθύνης της για θέματα έρευνας και διάσωσης και
 7. απαίτηση της Τουρκίας για αποστρατιωτικοποίηση των νησιών του Ανατολικού Αιγαίου.

Με τη συμμετοχή της στην Ένωση, η Ελλάδα πίστευε πως θα μπορούσε πλέον να αντιμετωπίσει τις τουρκικές προκλήσεις με τη βοήθεια των λοιπών ευρωπαϊκών κρατών, μακριά από τους περιορισμούς του NATO. Από την αρχή όμως των ενταξιακών διαπραγματεύσεων μεταξύ Ελλάδας και Ευρωπαϊκής Κοινότητας το ζήτημα των Ελληνοτουρκικών σχέσεων προβλημάτισε τα υπόλοιπα κράτη μέλη. Με την Τουρκία να αποτελεί έναν σημαντικό εταίρο για αρκετά κράτη μέλη της Ένωσης, υπήρξαν φόβοι πως με την ένταξη της Ελλάδας θα δημιουργούνταν εντάσεις και κατά συνέπεια προβλήματα στις σχέσεις κρατών μελών και Τουρκίας. Παρ'όλα αυτά, η ένταξη της Ελλάδας κατέστη δυνατή, δίνοντας έτσι στη χώρα τη δυνατότητα να διαπραγματευτεί τα ελληνοτουρκικά ζητήματα σε άλλη βάση.

Λίγα χρόνια μετά, το 1999 και μετά από εξέταση του αιτήματός της, η Τουρκία λαμβάνει την ιδιότητα του υποψήφιου κράτους για ένταξη στην ΕΕ. Η Ελλάδα, υπό την Πρωθυπουργία του Κώστα Σημίτη, έδειξε για πρώτη φορά μεγαλύτερη ανεκτικότητα προς τη Τουρκία, αποφασίζοντας να υποστηρίξει την υποψηφιότητά της στην Ευρωπαϊκή Ένωση. Τον Οκτώβριο του 2005, ενώ οι προκλήσεις από μεριάς Τουρκίας συνεχίζονται, υιοθετείται το Διαπραγματευτικό Πλαίσιο ΕΕ-Τουρκίας. Το πλαίσιο αυτό είχε ιδιαίτερη σημασία για την Ελλάδα, καθώς τα ελληνοτουρκικά ζητήματα τέθηκαν στο τραπέζι των διαπραγματεύσεων υπό την θεματική των ζητημάτων “καλής γειτονίας”. Υπό την ίδια θεματική τέθηκε επίσης το Κυπριακό ζήτημα, όπου αποτέλεσε αγκάθι κατά την προσπάθεια ένταξης της Τουρκίας στην

ΕΕ (Φωτίου, 2013). Έπειτα από άρνηση της Τουρκίας να δεχτεί την εφαρμογή του Πρόσθετου Πρωτοκόλλου της Συμφωνίας Σύνδεσης ΕΟΚ-Τουρκίας (Ankara Association Agreement)³⁷, οι όποιες διαπραγματεύσεις τέθηκαν σε αναστολή.

Ακόμη και μετά την αναστολή των ενταξιακών διαπραγματεύσεων, η ΕΕ συνέχισε να συνεργάζεται στενά με τη Τουρκία σε τομείς που αφορούν τη μετανάστευση, την ασφάλεια, την πάταξη της τρομοκρατίας και την οικονομία. Ιδιαίτερα στο κομμάτι της μετανάστευσης, η ΕΕ χρειάστηκε να συνεργαστεί σε μεγάλο βαθμό με την Τουρκία, έπειτα από τη μεταναστευτική κρίση που ξέσπασε το 2015. Η Ελλάδα βρέθηκε από την αρχή στη πρώτη γραμμή των εξελίξεων, αφού ήταν η χώρα που επηρεάστηκε περισσότερο απ'όλη την κατάσταση. Με τη χώρα να δέχεται καθημερινά τεράστιες ροές προσφύγων τους οποίους αδυνατούσε να διαχειριστεί, ενώ παράλληλα η όποια συνεργασία με την Τουρκία ήταν αδύνατο να πραγματοποιηθεί, ήταν η σειρά της ΕΕ να επέμβει. Με τη σύμφωνη γνώμη της Υπατου Εκπροσώπου της Ένωσης, Federica Mogherini, εγκρίθηκε το κοινό σχέδιο δράσης ΕΕ-Τουρκίας, που στόχευε στη μείωση και τον έλεγχο των προσφυγικών ροών από την Τουρκία στην ΕΕ και πιο συγκεκριμένα στην Ελλάδα (European Commission, 2015).

Το μεταναστευτικό ζήτημα ήρθε και πάλι στο προσκήνιο τον Μάρτιο του 2020, με τη διεξαγωγή του λεγόμενου “υβριδικού πολέμου” που διεξήγαγε η Τουρκία στα Ελληνοτουρκικά σύνορα. Θέλοντας να εκμεταλλευτεί τις μεταναστευτικές ροές που έφταναν στη χώρα και να τις χρησιμοποιήσει ως μοχλό πίεσης προς την Ελλάδα ειδικότερα και την ΕΕ γενικότερα, άνοιξε τα σύνορα της και ώθησε μαζικά χιλιάδες μετανάστες προς τα σύνορα με την Ελλάδα στον Έβρο (Newsroom, 2020a). Κατά τη διάρκεια της διαμάχης, τόσο η Πρόεδρος της Ευρωπαϊκής Επιτροπής Ursula von der Leyen, όσο και ο Πρόεδρος του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου Charles Michel, βρέθηκαν στον Έβρο για να διαπιστώσουν ιδίως όμμασι την εκρηκτική κατάσταση που είχε δημιουργήσει η Τουρκία (Newsroom, 2020b).

Πέραν του μεταναστευτικού ζητήματος, η Τουρκική πλευρά συνέχισε ακάθεκτη τις προκλήσεις της προς την Ελλάδα, αδιαφορώντας πλήρως για τις όποιες Διεθνείς Συμβάσεις και αποφάσεις. Πιο πρόσφατο και χαρακτηριστικό παράδειγμα, πέραν των καθημερινών παραβιάσεων του Ελληνικού εναέριου χώρου, αποτελεί η παράνομη “ερευνητική επιχείρηση” του Τουρκικού ερευνητικού πλοίου “Oyuç Reis” σε ελληνικά χωρικά ύδατα. Η εξέλιξη αυτή οδήγησε σε αίτημα του Έλληνα Υπουργού Εξωτερικών Νίκου Δένδια για έκτακτη σύσκεψη του Συμβουλίου Εξωτερικών Υποθέσεων. Αποτέλεσμα των προσπαθειών

³⁷ υπογράφηκε στην Άγκυρα το 1963 και στόχευε στη στενότερη συνεργασία μεταξύ ΕΟΚ και Τουρκίας.

της Ελλάδας για τον περιορισμό της Τουρκίας, από κοινού με τη Κυπριακή Δημοκρατία, ήταν η κατάρτιση της έκθεσης του Υπατου Εκπροσώπου της Ένωσης Josep Borrell, προς το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο για την αξιολόγηση των Ευρωτουρκικών σχέσεων αλλά και για τις προοπτικές τους. Η έκθεση κάνει ξεκάθαρη αναφορά στα ζητήματα Ελλάδας-Τουρκίας, αναγνωρίζοντας τη στάση της δεύτερης ως επιθετική και κάνοντας λόγο για πιθανές κυρώσεις που θα μπορούσαν να επιβληθούν σε περίπτωση περισσότερων προκλήσεων (Borrell, 2021).

3.2. Η ΚΕΠΠΑ στον υπόλοιπο κόσμο

Με βάση τα στοιχεία της Ευρωπαϊκής Υπηρεσίας Εξωτερικής Δράσης, μέχρι και το 2019 η ΕΕ πραγματοποιούσε 17 επιχειρήσεις, στρατιωτικού και μη χαρακτήρα, στο πλαίσιο της ΚΕΠΠΑ/ΚΠΑΑ. Από αυτές, οι έξι έχουν στρατιωτικό χαρακτήρα, οι υπόλοιπες έντεκα πολιτικό και για την υλοποίησή τους απασχολούνται 5000 άτομα (EEAS, 2020). Πέραν των επιχειρήσεων που αναφέρονται στο προηγούμενο υποκεφάλαιο (οι οποίες συμπεριλαμβάνονται μέσα στις δεκαεπτά εν ενεργεία δράσεις της ΚΕΠΠΑ/ΚΠΑΑ), η ΕΕ δραστηριοποιείται μέσω των επιχειρήσεων:

1. EUAM Iraq (2017)

Η επιχείρηση ξεκίνησε το 2017, έπειτα από αίτημα της Κυβέρνησης του Ιράκ, για την παροχή συμβουλών σχετικά με την προσπάθεια μεταρρύθμισης της πολιτικής προστασίας στη χώρα. Αν η αρχική απόφαση για την EUAM όριζε πως θα διαρκέσει για ένα χρόνο, με απόφαση του του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου παρατάθηκε έως τις 30 Απριλίου 2022. Μέσω της επιχείρησης, η ΕΕ στοχεύει (EEAS, 2018b):

- στη παροχή συμβουλών και τεχνογνωσίας σε στρατηγικό επίπεδο, έτσι ώστε οι αρχές του Ιράκ να μπορούν να αναγνωρίζουν και να καθορίζουν τα προαπαιτούμενα για τη συνεκτική εφαρμογή της πολιτικής μεταρρύθμισης του τομέα της ασφάλειας, σε μη στρατιωτικούς τομείς της στρατηγικής εθνικής ασφάλειας του Ιράκ και των σχετικών σχεδίων,
- Να αναλύει, να αξιολογεί και να εντοπίζει ευκαιρίες σε εθνικό, περιφερειακό και επαρχιακό επίπεδο για περαιτέρω συμμετοχή της Ένωσης στην υποστήριξη των αναγκών της πολιτικής μεταρρύθμισης του τομέα ασφάλειας, να ενημερώνει και να διευκολύνει τον σχεδιασμό και την εφαρμογή των πολιτικών της Ένωσης και των κρατών μελών και να συνδράμει στην αντιπροσώπευση, στο συντονισμό και στην υποστήριξη της Ένωσης και των

κρατών μελών κατά τη πολιτική μεταρρύθμιση στον τομέα της ασφάλειας, πετυχαίνοντας τη συνοχή στις δράσεις της Ένωσης.

2. EUAM RCA (2019)

Η επιχείρηση ξεκίνησε το 2019, με σκοπό να παρέχει βοήθεια στις αρχές της Δημοκρατίας της Κεντρικής Αφρικής, βάσει της απόφασης του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου που πάρθηκε τον Δεκέμβριο του 2019. Στόχοι της επιχείρησης αποτελούν (EEAS, 2021):

- η υποστήριξη της “δημιουργίας” μιας διακυβέρνησης βασισμένη σε κανόνες και η υποστήριξη των δυνατοτήτων διαχείρισης του Υπουργείου Εσωτερικών και Δημόσιας Ασφάλειας, κατά τη σχεδίαση, εφαρμογή και παρακολούθηση όλων των σχετικών κατηγοριών σχεδιασμού,
- η υποστήριξη του βιώσιμου μετασχηματισμού των Δυνάμεων Εσωτερικής Ασφάλειας αλλά και την αποτελεσματική λειτουργία και ανάπτυξη τους,
- η συμβολή στην ανάπτυξη ενός ολοκληρωμένου συστήματος υποστήριξης προς τις Δυνάμεις Εσωτερικής Ασφάλειας της Κεντροαφρικανικής Δημοκρατίας μέσω στενού συντονισμού, διασφαλίζοντας ενότητα δράσης και συμπληρωματικότητα των προσπαθειών με τους σχετικούς φορείς.
- η καθιέρωση μιας ολοκληρωμένης εικόνας για την κατάσταση που επικρατεί στη χώρα, μέσω τομέων όπως η στρατηγική επικοινωνία.

3. EUBAM Libya

Έπειτα από πρόσκληση της Κυβέρνησης της Λιβύης το 2013 και μετά από απόφαση του Συμβουλίου, η ΕΕ ίδρυσε την επιχείρηση EUBAM για την υποστήριξη των Λιβυκών αρχών για τη βελτίωση και την ανάπτυξη της ασφάλειας στα σύνορα της χώρας. Για την επίτευξη του στόχου αυτού, η ΕΕ συμβουλεύει, εκπαιδεύει και καθοδηγεί του Λίβυους ομολόγους της, για την ενίσχυση των συνοριακών υπηρεσιών σύμφωνα με διεθνή πρότυπα. Επιπλέον, συμβουλεύει τις Λιβυκές αρχές για την ανάπτυξη μιας εθνικής στρατηγικής για τη διαφύλαξη των συνόρων. Η αρχική διάρκεια της επιχείρησης ήταν δύο χρόνια, με το Συμβούλιο να αποφασίζει τον Ιούνιο του 2021 την παράτασή της μέχρι τις 30 Ιουνίου του 2023 (EEAS, 2016).

4. EUBAM Rafah (2005)

Μετά την Ισραηλινή αποδέσμευση της Γάζας το 2005, η Ευρωπαϊκή Ένωση έδωσε έγκριση για την εγκατάσταση της EUBAM στη περιοχή της Ραφά, όπου αποτελεί σημείο διέλευσης. Η επιχείρηση στοχεύει στην ενίσχυση της Παλαιστίνης στη περιοχή, στη βελτίωση της διασυνοριακής συνεργασίας μεταξύ των συνοριακών υπηρεσιών και στη παρακολούθηση των επιχειρήσεων στο σημείο διέλευσης μεταξύ Παλαιστινίων, Ισραηλινών και Αιγυπτιακών αρχών, σχετικά με τη διαχείριση του σημείου διέλευσης (EEAS, 2016a).

5. EUCAP Somalia (2016)

Το 2012, στη προσπάθεια για ανάπτυξη της θαλάσσιας ασφάλειας στο Κέρας της Αφρικής και στο Δυτικό Ινδικό Ωκεανό, η ΕΕ ξεκίνησε την αποστολή της EUCAP Nestor, με στόχο τη βοήθεια των χωρών που βρίσκονται στις προαναφερθείσες περιοχές, έτσι ώστε να αναπτύξουν τη τεχνογνωσία τους σε ζητήματα θαλάσσιας ασφάλειας. Από το 2016, η ΕΕ αποφάσισε να επικεντρώσει τις προσπάθειες της αποκλειστικά στη Σομαλία, μετατρέποντας την επιχείρηση σε EUCAP Somalia. Η εντολή της επιχείρησης, μετά την απόφαση, παρατάθηκε μέχρι το 2022, με στόχο την ενίσχυση της ακτοφυλακής της χώρας και της θαλάσσιας ασφάλειας της περιοχής, παράλληλα με την περαιτέρω ανάπτυξη των στρατιωτικών δυνάμεων (EEAS, 2021c).

6. EUCAP Sahel Mali

Η αποστολή EUCAP Sahel Mali δραστηριοποιείται από τον Ιανουάριο του 2015, έπειτα από πρόσκληση της Κυβέρνησης της χώρας. Αφορμή για την πρόσκληση αυτή αποτέλεσε η ανάγκη για επαναφορά της κρατικής κυριαρχίας στη χώρα απέναντι σε παρατάξεις που την αμφισβήτησαν κατά τη κρίση στο Βόρειο Μάλι το 2012. Η επιχείρηση πήρε παράταση τρεις φορές, το 2017, το 2019 και το 2021. Στη τελευταία παράταση η αποστολή είχε ως στόχο τη παροχή βοήθειας στις αρχές του Μάλι, έτσι ώστε να επιτευχθούν (EEAS, 2016c):

- η βελτίωση της διακυβέρνησης και η καταπολέμηση της ατιμωρησίας των δυνάμεων ασφαλείας,
- η αναδιάταξη της εσωτερικών δυνάμεων ασφαλείας και η επιστροφή των κρατικών θεσμών και της πολιτικής διοίκησης στο τιμόνι της χώρας,

- η διασφάλιση των εκλογών, που είναι προγραμματισμένες για το 2022, μέσω της παρουσίας των μεταβατικών αρχών και των δυνάμεων ασφαλείας.

7. EUCAP Sahel Niger (2012)

Η αποστολή στον Νίγηρα ξεκίνησε το 2012, με στόχο την ενδυνάμωση του τομέα της εσωτερικής ασφάλειας της χώρας, αλλά και των δυνατοτήτων της στη μάχη για την καταπολέμηση απειλών προς αυτή αλλά και στην Ευρώπη γενικότερα, όπως για παράδειγμα η ανάδυση του εξτρεμισμού και το οργανωμένο έγκλημα (διακίνηση ναρκωτικών, όπλων και ανθρώπων). Στην επιχείρηση δραστηριοποιούνται περίπου 120 Ευρωπαίοι με ειδικευση σε θέματα ασφαλείας, έτσι ώστε να εξασφαλιστεί τόσο η προστασία του πληθυσμού της χώρας, όσο και τα Ευρωπαϊκά συμφέροντα στην ευρύτερη περιοχή, που σχετίζονται με την ασφάλεια (EEAS, 2021b).

8. EUPOL COPPS (2016)

Η αποστολή ξεκίνησε με σκοπό τη στήριξη της Παλαιστινιακής κοινότητας, βοηθώντας στη δόμηση των Παλαιστινιακών θεσμών, δίνοντας έμφαση στους τομείς της ασφάλειας και της δικαιοσύνης. Με βάση τη λύση των δύο κρατών, την οποία στηρίζει η ΕΕ για την περιοχή, η επιχείρηση στοχεύει (EEAS, 2021d):

- στην υποστήριξη της ανάπτυξης και της μεταρρύθμισης της πολιτικής αστυνομίας της Παλαιστίνης,
- στην ενίσχυση και υποστήριξη του συστήματος ποινικής δικαιοσύνης,
- στο συντονισμό και τη διευκόλυνση των εξωτερικών χορηγών της Παλαιστινιακής Αστυνομίας.

9. EUTM RCA (2016)

Έπειτα από επιστολή του Προέδρου της Κεντρικής Αφρικανικής Δημοκρατίας, Faustin-Archange Touadera, η ΕΕ συμφώνησε αρχικά στη τοποθέτηση στρατιωτικής εκπαιδευτικής αποστολής στη χώρα. Το 2016 η ΕΕ, με απόφαση του Συμβουλίου, εγκατέστησε μόνιμα την επιχείρηση EUTM RCA. Στόχος της αποστολής είναι η στήριξη της Κυβέρνησης για τις μεταρρυθμίσεις στον τομέα της ασφάλειας, μέσω της παροχής στρατηγικών συμβουλών στο Υπουργείο Άμυνας, στο στρατιωτικό προσωπικό, στις ένοπλες δυνάμεις και στο Προεδρικό Συμβούλιο, το οποίο με τη σειρά του θα παρείχε συμβουλές για τη συνεργασία πολιτών και στρατού (EEAS, 2016d).

10. EUTM Somalia (2010)

Η επιχείρηση EUTM Somalia ξεκίνησε για πρώτη φορά το 2010, με στόχο τις συνεχείς εκπαιδεύσεις για την υποστήριξη της Μεταβατικής Ομοσπονδιακής Δημοκρατίας της Σομαλίας, στη προσπάθεια της να ενισχύσει τους εθνικούς θεσμούς της χώρας. Η αποστολή πήρε παράταση πέντε φορές και οι στόχοι της μεταβάλλονταν ανάλογα με τη κατάσταση που επικρατούσε εκεί. Βάσει της τελευταίας παράτασης, η αποστολή στοχεύει στην ισχυροποίηση των ομοσπονδιακών αμυντικών θεσμών της Σομαλίας, μέσω ενός συστήματος εκπαίδευσης και καθοδήγησης (EEAS, 2019a).

ΚΕΠΠΑ: Υπάρχει τελικά συνισταμένη;

Όπως φάνηκε από τα παραπάνω, οι ενέργειες στις οποίες προέβησαν τα κράτη μέλη με σκοπό τη δημιουργία μιας κοινής εξωτερικής πολιτικής ήταν πολλές και καθόλου αμελητέες. Από τις συζητήσεις για την ίδρυση της ΕΑΚ, έως και την αναθεώρηση της ΚΕΠΠΑ με την υπογραφή της Συνθήκης της Λισαβόνας, η κοινή εξωτερική δράση των κρατών μελών βρισκόταν πάντα στο προσκήνιο των όποιων συζητήσεων ή διαπραγματεύσεων πραγματοποιούνταν. Παρ'όλα αυτά όμως, η θεωρία πολλές φορές διαφέρει από την πράξη.

Αν και οι δράσεις της ΚΕΠΠΑ ανά τον κόσμο δείχνουν αρκετές, πολλές φορές δεν καταφέρνουν να πετύχουν το επιθυμητό αποτέλεσμα. Επιπλέον, δεν είναι λίγες οι φορές όπου τόσο η Ευρωπαϊκή Ένωση ως σύνολο αλλά και οι θεσμοί που συντελούν την ΚΕΠΠΑ, δεν έχουν καταφέρει να προστατέψουν τα ίδια τα κράτη μέλη της Ένωσης, μπροστά σε απειλές τρίτων κρατών. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελούν η Ελλάδα και η Κύπρος, χώρες που καθημερινά δέχονται συνεχείς απειλές από την Τουρκία. Παρά το γεγονός πως η παρέμβαση των αξιωματούχων της ΚΕΠΠΑ αλλά και η λήψη άμεσων μέτρων (π.χ. κυρώσεις) έχει ζητηθεί επανειλημμένα από μεριάς Ελλάδας και Κύπρου, δυστυχώς η κοινή εξωτερική δράση της Ένωσης δεν έχει ωριμάσει τόσο ώστε να μπορέσει από κοινού να εφαρμόσει άμεσα μέτρα και έτσι περιορίζεται σε δηλώσεις δυσαρέσκειας προς την απέναντι πλευρά.

Η δυσκολία εφαρμογής κοινής εξωτερικής πολιτικής άπτεται επίσης στο γεγονός πως το κάθε κράτος μέλος ασκεί διαφορετική επιρροή μέσα στην Ευρωπαϊκή Ένωση. Συχνά, παρατηρείται πως κράτη με μεγαλύτερη δύναμη καταφέρνουν να επηρεάσουν και εν τέλει να επιβάλλουν τις δικές τους απόψεις και τα δικά τους συμφέροντα στο σύνολο των Ευρωπαϊκών κρατών. Για να επιτευχθεί η δημιουργία μιας κοινής εξωτερικής πολιτικής προς όφελος όλων των κρατών μελών, τα ίδια τα κράτη μέλη οφείλουν να επανεξετάσουν και ίσως να αναθεωρήσουν τις θέσεις τους σε ότι αφορά την εξωτερική τους δράση. Μόνο έτσι θα μπορέσει πραγματικά η ΚΕΠΠΑ να παρέχει σε όλα τα Ευρωπαϊκά κράτη την ασφάλεια και τη δυνατότητα άμυνας που υπόσχεται μέσα από τις Συνθήκες της ΕΕ. Άλλωστε, η δημιουργία της Ευρωπαϊκής Κοινότητας και εν συνεχεία της Ευρωπαϊκής Ένωσης βασίζεται στα θεμέλια της αμοιβαίας συνεργασίας και ενότητας μεταξύ των μελών της.

Βιβλιογραφία

Bindi, F.M. (2010). European Union Foreign Policy: A Historical Overview. In: *The foreign policy of the European Union : assessing Europe's role in the world*. Washington, D.C.: Brookings Institution Press, Cop.

Borrell, J. (2021). *State of play of EU-Turkey political, economic and trade relations*.

Διαθέσιμο στο:

https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/sites/default/files/state_of_play_of_eu_turkey_relations_en.pdf [Ανακτήθηκε στις 04/08/21].

CNN Library (2014). *2008 Georgia Russia Conflict Fast Facts*. Διαθέσιμο στο:

<https://edition.cnn.com/2014/03/13/world/europe/2008-georgia-russia-conflict/index.html> [Ανακτήθηκε στις 05/09/21].

Council of Europe (2020). *1948 - Brussels Treaty*. Διαθέσιμο στο:

<https://www.coe.int/en/web/documents-records-archives-information/timeline-1948#> [Ανακτήθηκε στις 17/03/21].

Council of the EU (2017). *Political and Security Committee (PSC)*. Διαθέσιμο στο:

<https://www.consilium.europa.eu/en/council-eu/preparatory-bodies/political-security-committee/> [Ανακτήθηκε στις 02/08/21].

CVCE (2016a). *European Political Cooperation (EPC)*. Διαθέσιμο στο:

<https://www.cvce.eu/en/collections/unit-content/-/unit/02bb76df-d066-4c08-a58a-d4686a3e68ff/fed975ca-665b-4c89-ac04-0ac7e8919c51> [Ανακτήθηκε στις 14/04/21].

CVCE (2016b). *Power of Decision in the Field of CFSP - European Organisations*.

Διαθέσιμο στο:

<https://www.cvce.eu/en/collections/unit-content/-/unit/d5906df5-4f83-4603-85f7-0cabc24b9fe1/86fd74cd-fd13-4d81-be8a-a215037dacf0> [Ανακτήθηκε στις 02/08/21].

CVCE (2016c). *The Saar question - From the Schuman Plan to the Paris Treaty (1950–1952)*. Διαθέσιμο στο:

<https://www.cvce.eu/en/recherche/unit-content/-/unit/5cc6b004-33b7-4e44-b6db-f5f9e6c01023/6ab611e4-b37f-4d33-a1e0-ba8869997c9e> [Ανακτήθηκε στις 22/03/21].

CVCE (2017a). *Laeken Declaration on the future of the European Union*. Διαθέσιμο στο: https://www.cvce.eu/en/obj/laeken_declaration_on_the_future_of_the_european_union_15_december_2001-en-a76801d5-4bf0-4483-9000-e6df94b07a55.html [Ανακτήθηκε στις 25/08/21].

CVCE (2017b). *The Lomé I Convention - Decolonisation: Geopolitical Issues and Impact on the European Integration Process*. Διαθέσιμο στο: <https://www.cvce.eu/en/education/unit-content/-/unit/dd10d6bf-e14d-40b5-9ee6-37f978c87a01/9a69c7f9-1ea2-4e6c-8cdb-1dee40ac5714> [Ανακτήθηκε στις 22/04/21].

Dębski, S., Bartosz, W., Lorenz, J., Szymańska, J., Dynier, A.M., Sebastian, P., Patrycja, S., Justyna, S., Marcin, T. and Żornaczuk, T. (2018). High Representative Federica Mogherini: Her Role and Performance in the EU Neighbourhood. *The Polish Institute of Foreign Affairs*, 170(10). Διαθέσιμο στο: <https://www.pism.pl/upload/images/artykuly/legacy/files/25117.pdf>. [Ανακτήθηκε στις 18/08/21]

Deighton, A. (2002). The European Security and Defence Policy. *JCMS: Journal of Common Market Studies*, [online] 40(4), pp.719–741. Διαθέσιμο στο: <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/pdf/10.1111/1468-5965.00395> [Ανακτήθηκε στις 18/08/21].

Denza, E. (2012). The Role of the High Representative of the Union for Foreign Affairs and Security Policy. In: H.-J. Blanke and S. Mangiameli, eds., *The European Union after Lisbon*. Berlin, Heidelberg: Springer, pp.481–494.

Devuyst, Y. (2012). The European Council and the CFSP after the Lisbon Treaty. *European Foreign Affairs Review*, 17(3). Διαθέσιμο στο: <https://kluwerlawonline.com/journalarticle/European+Foreign+Affairs+Review/17.3/EERR2012028> [Ανακτήθηκε στις 29/07/21].

Economides, S. (2005). The Europeanisation of Greek Foreign Policy. *West European Politics*, 28(2), pp.471–491. Διαθέσιμο στο: <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/01402380500060528?scroll=top&needAccess=true> [Ανακτήθηκε στις 04/08/21].

EEAS (2016a). *About Us | EUBAM Rafah*. Διαθέσιμο στο:
<https://www.eubam-rafah.eu/en/node/5048> [Ανακτήθηκε στις 06/09/21].

EEAS (2016b). *EU Border Assistance Mission in Libya (EUBAM)*. Διαθέσιμο στο:
https://eeas.europa.eu/csdp-missions-operations/eubam-libya/3859/about-eu-border-assistance-mission-libya-eubam_en [Ανακτήθηκε στις 06/09/21].

EEAS (n.d.). *EUAM Ukraine*. Διαθέσιμο στο:
<https://www.euam-ukraine.eu/our-mission/about-us/> [Ανακτήθηκε στις 05/09/21].

EEAS (2016c). *EUCAP Sahel Mali*. Διαθέσιμο στο:
https://eeas.europa.eu/csdp-missions-operations/eucap-sahel-mali/3900/about-eucap-sahel-mali_en [Ανακτήθηκε στις 07/09/21].

EEAS (2018a). *EU Naval Force - Somalia Operation ATALANTA*. Διαθέσιμο στο:
<https://eunavfor.eu/mission/> [Ανακτήθηκε στις 05/09/21].

EEAS (2018b). *EUAM Iraq*. Διαθέσιμο στο:
https://eeas.europa.eu/csdp-missions-operations/euam-iraq/33962/about-euam-iraq_en
[Ανακτήθηκε στις 06/09/21].

EEAS (2021a). *EU Advisory Mission in the Central African Republic (EUAM RCA)*.
Διαθέσιμο στο:
https://eeas.europa.eu/csdp-missions-operations/euam-rca/83307/about-eu-advisory-mission-central-african-republic-euam-rca_en [Ανακτήθηκε στις 06/09/21].

EEAS (2021b). *Eucap Sahel Niger*. Διαθέσιμο στο:
<https://www.eucap-sahel.eu/en/qui-nous-sommes/> [Ανακτήθηκε στις 07/09/21].

EEAS (n.d.). *EULEX - European Union Rule of Law Mission in Kosovo*. Διαθέσιμο στο:
<https://www.eulex-kosovo.eu/?page=2> [Ανακτήθηκε στις 04/09/21].

EEAS (n.d.). *EUMM Georgia*. Ανακτήθηκε στις:
https://www.eumm.eu/en/about_eumm/mandate [Ανακτήθηκε στις 05/09/21].

EEAS (2004). *Military Operation in Bosnia and Herzegovina (Operation EUFOR ALTHEA)*.
Διαθέσιμο στο:

https://eeas.europa.eu/archives/csdp/missions-and-operations/althea-bih/pdf/factsheet_eufor_althea_en.pdf [Ανακτήθηκε στις 04/09/21].

EEAS (2016d). *Military Training mission in the Central African Republic (EUTM RCA)*.

Διαθέσιμο στο:

https://eeas.europa.eu/csdp-missions-operations/eutm-rca/3907/about-military-training-mission-central-african-republic-eutm-rca_en [Ανακτήθηκε στις 07/09/21].

EEAS (2019a). *European Union Training Mission -Somalia*. Διαθέσιμο στο:

https://www.eutm-somalia.eu/wp-content/uploads/2019/08/FACTSHEET-2019_G.B.-DE-SIO.pdf [Ανακτήθηκε στις 07/09/21].

EEAS (n.d.). *EUTM Mali Mission*. Διαθέσιμο στο:

<https://eutmmali.eu/en/eutm-mali-mission/> [Ανακτήθηκε στις 05/09/21].

EEAS (2019b). *Shaping of a Common Security and Defence Policy*. Διαθέσιμο στο:

https://eeas.europa.eu/topics/common-security-and-defence-policy-csdp/5388/shaping-of-a-common-security-and-defence-policy-_en [Ανακτήθηκε στις 27/09/21].

EEAS (2020). *Military and civilian missions and operations*. Διαθέσιμο στο:

https://eeas.europa.eu/headquarters/headquarters-homepage/430/military-and-civilian-missions-and-operations_en [Ανακτήθηκε στις 06/09/21].

EEAS (2021c). *Fact Sheet - EUCAP Somalia*. Διαθέσιμο στο:

<https://www.eucap-som.eu/fact-sheet/> [Ανακτήθηκε στις 07/09/21].

EEAS (n.d.). *Operation EUNAVFOR MED IRINI*. Διαθέσιμο στο:

<https://www.operationirini.eu/about-us/> [Ανακτήθηκε στις 05/09/21].

EEAS (2021d). *The EU Mission for the Support of Palestinian Police and Rule of Law | The Mission*. Διαθέσιμο στο: <https://eupolcopps.eu/page/mission/en> [Ανακτήθηκε στις 07/09/21].

Ελληνική Προεδρία του ΣτΕ (2020). *Το Συμβούλιο της Ευρώπης: Ίδρυση - Ιστορικά στοιχεία*.

Διαθέσιμο στο: <https://coegreekchairmanship2020.gov.gr/idrysh-istorika-stoixeia/>

[Ανακτήθηκε στις 08/09/21].

EU-Lex (2017). *Συνθήκη για την ίδρυση της ΕΚΑΧ*. Διαθέσιμο στο:
<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/?uri=LEGISSUM%3Axy0022> [Ανακτήθηκε στις 09/09/21].

EUR-Lex (2018). *Ενιαία Ευρωπαϊκή Πράξη*. Διαθέσιμο στο:
<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/?uri=LEGISSUM:xy0027> [Ανακτήθηκε στις 08/06/21].

EUR-Lex (2020a). *Common Foreign and Security Policy*. Διαθέσιμο στο:
<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=LEGISSUM%3Aa19000> [Ανακτήθηκε στις 14/07/21].

EUR-Lex (2020b). *COREU*. Διαθέσιμο στο:
<https://eur-lex.europa.eu/summary/glossary/coreu.html> [Ανακτήθηκε στις 08/08/21].

European Commission (2015). *EU-Turkey Joint Action Plan*. Διαθέσιμο στο:
https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/el/MEMO_15_5860 [Ανακτήθηκε στις 02/09/21].

European Commission (2016). *Turkey*. Διαθέσιμο στο:
https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/countries/detailed-country-information/turkey_en [Ανακτήθηκε στις 01/09/21].

European Parliament (2006). *The European Security and Defence Policy: from the Helsinki Headline Goal to the EU Battlegroups*. Διαθέσιμο στο:
https://www.europarl.europa.eu/meetdocs/2009_2014/documents/sede/dv/sede030909noteesdp/_sede030909noteesdp_en.pdf [Ανακτήθηκε στις 23/08/21].

European Parliament (2018). *Single European Act*. Διαθέσιμο στο:
<https://www.europarl.europa.eu/about-parliament/en/in-the-past/the-parliament-and-the-treaties/single-european-act>. [Ανακτήθηκε στις 12/07/21]

European Union (2021). *Common Foreign and Security Policy*. Διαθέσιμο στο:
<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=LEGISSUM:a19000&from=DE> [Ανακτήθηκε στις 20/04/21].

Ευρωπαϊκή Ένωση (2020). *Εξωτερική πολιτική: στόχοι, μέσα και επιτεύγματα*. Διαθέσιμο στο: <https://www.europarl.europa.eu/factsheets/el/sheet/158/foreign-policy-aims-instruments-and-achievements> [Ανακτήθηκε στις 12/07/21].

Ευρωπαϊκή Ένωση (n.d.). *Συλλογική Άμυνα*. Διαθέσιμο στο: https://eur-lex.europa.eu/summary/glossary/collective_defence.html?locale=el [Ανακτήθηκε στις 27/07/21].

Ευρωπαϊκή Ένωση (2020). *Υπατος Εκπρόσωπος της Ένωσης για θέματα εξωτερικής πολιτικής και πολιτικής ασφαλείας*. Διαθέσιμο στο: https://publications.europa.eu/resource/cellar/d14f1195-fc1f-4b6e-a038-f8ac48d153d5.0005.03/DOC_1 [Ανακτήθηκε στις 13/07/21].

Ευρωπαϊκή Επιτροπή (2016). *Πωλ Ανρί Σπάακ: με όραμα για την Ευρώπη και με το χάρισμα της πειθούς*. Διαθέσιμο στο: https://europa.eu/european-union/sites/default/files/eu-pioneers/eu-pioneers-paul-henri-spaak_el.pdf [Ανακτήθηκε στις 09/09/21].

Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο (2018). *Ενιαία Ευρωπαϊκή Πράξη (ΕΕΠ)*. Διαθέσιμο στο: <https://www.europarl.europa.eu/about-parliament/el/in-the-past/the-parliament-and-the-treaties/single-european-act> [Ανακτήθηκε στις 16/08/21].

Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο (n.d.). *Συνθήκη της Νίκαιας*. Συνθήκη της Νίκαιας. Διαθέσιμο στο: <https://www.europarl.europa.eu/about-parliament/el/in-the-past/the-parliament-and-the-treaties/treaty-of-nice> [Ανακτήθηκε στις 09/07/21].

Ευρωπαϊκό Συμβούλιο (2017). *Το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο*. Διαθέσιμο στο: <https://www.consilium.europa.eu/el/european-council/> [Ανακτήθηκε στις 27/08/21].

Ευρωπαϊκό Συμβούλιο - Συμβούλιο της Ε.Ε. (2021). *Συνεργασία της ΕΕ σε θέματα ασφάλειας και άμυνας*. Διαθέσιμο στο: <https://www.consilium.europa.eu/el/policies/defence-security/> [Ανακτήθηκε στις 27/07/21].

Φωτίου, Ε. (2013). Οι Σχέσεις Ελλάδας Τουρκίας. In: Γ. Βαληνάκης, ed., *Ελληνική Εξωτερική και Ευρωπαϊκή Πολιτική 1990-2010*. Αθήνα: Ι.ΣΙΔΕΡΗΣ, pp.49–65.

Freire, M.R. (2008). *The European Security and Defence Policy - History, Structures and Capabilities*. In: *European Security and Defence Policy: An Implementation Perspective*. Routledge. Διαθέσιμο στο:

https://books.google.gr/books?hl=el&lr=&id=OUD2keA1avYC&oi=fnd&pg=PP1&dq=european+security+and+defence+policy&ots=PLDc0utccs&sig=Pcj8Rf9v3U94TUgGLtpQn-N_3As&redir_esc=y#v=onepage&q=european%20security%20and%20defence%20policy&f=false [Ανακτήθηκε στις 18/09/21].

Hasic, A. (2019). “*The Gates in the Wall Stand Open Wide.*” *What Happened the Day the Berlin Wall Fell*. Available at: <https://time.com/5720386/berlin-wall-fall/> [Ανακτήθηκε στις 12/09/21].

Helwig, N. and Rüger, C. (2014). In Search of a Role for the High Representative: The Legacy of Catherine Ashton. *The International Spectator*, 49(4), pp.1–17.

History.com Editors (2020). *Marshall Plan*. Διαθέσιμο στο:

<https://www.history.com/topics/world-war-ii/marshall-plan-1> [Ανακτήθηκε στις 10/09/21].

History.com Editors (2021a). *Berlin Wall*. Διαθέσιμο στο:

<https://www.history.com/topics/cold-war/berlin-wall> [Ανακτήθηκε στις 10/09/21].

History.com Editors (2021b). *Prague Spring begins in Czechoslovakia*. Διαθέσιμο στο:

<https://www.history.com/this-day-in-history/prague-spring-begins-in-czechoslovakia> [Ανακτήθηκε στις 12/09/21].

History.com Editors (2021c). *Soviets put brutal end to Hungarian revolution*. Διαθέσιμο στο:

<https://www.history.com/this-day-in-history/soviets-put-brutal-end-to-hungarian-revolution> [Ανακτήθηκε στις 11/09/21].

Hix, S. and Høyland, B. (2011). *The political system of European Union*. New York: Palgrave Macmillan.

Ιωακειμίδης, Π.Κ. (2013). Η Ευρωπαϊκή Πολιτική της Ελλάδας. In: Γ. Βαληνάκης, ed., *Ελληνική Εξωτερική και Ευρωπαϊκή Πολιτική 1990-2010*. Αθήνα: Ι. ΣΙΔΕΡΗΣ, pp.223–232.

Keukeleire, S. (2010). European Security and Defense Policy: From Taboo to a Spearhead of EU Foreign Policy? In: F. Bindi, ed., *The Foreign Policy of the European Union: Assessing Europe's Role in the World*. Washington D.C.: Brookings Institution Press, Cop., pp.51–72.

Keukeleire, S. and Delreux, T. (2014). *The Foreign Policy of the European Union*. Houndsmill, Basingstoke, Hampshire: Palgrave Macmillan.

L., H.G. (1952). The European Defence Community. *The World Today*, [online] 8(6), pp.236–248. Διαθέσιμο στο: <https://www.jstor.org/stable/40392529> [Ανακτήθηκε στις 25/02/21].

Μαμμωνάς, Δ.Ν. (2017). Ο ρόλος του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου στα πλαίσια της Κοινής Εξωτερικής Πολιτικής και Πολιτικής Ασφάλειας (ΚΕΠΠΑ) της Ευρωπαϊκής Ένωσης. *Ελληνική Επιθεώρηση Πολιτικής Επιστήμης*, 19(1), p.59.

Mavromatidis, F. (2010). The Role of the European Union in the Name Dispute between Greece and FYR Macedonia. *Journal of Contemporary European Studies*, 18(1), pp.47–62.

NATO (2011). *A short history of NATO*. [online] . Διαθέσιμο στο: https://www.nato.int/cps/en/natohq/declassified_139339.htm [Ανακτήθηκε στις 10/09/21].

NATO (n.d.). *What is NATO?* [online] . Διαθέσιμο στο: https://www.nato.int/nato-welcome/index_el.html [Ανακτήθηκε στις 10/09/21].

Νέδος, Β. (2021). *Τι περιλαμβάνει η έκθεση Μπορέλ σχετικά με την τουρκική προκλητικότητα | Η ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ*. [online] . Διαθέσιμο στο: <https://www.kathimerini.gr/politics/561302440/ti-perilamvanei-i-ekthesi-mporel-schetika-me-tin-toyrkiki-proklytikotita/> [Ανακτήθηκε στις 06/08/21].

Newsroom (2020a). *EU official vows to continue defending bloc's "external border."*

Διαθέσιμο στο:

<https://www.ekathimerini.com/news/254036/eu-official-vows-to-continue-defending-bloc-s-external-border/> [Ανακτήθηκε στις 04/08/21].

Newsroom (2020b). *Φον ντερ Λάιεν: Τα σύνορα της Ελλάδας είναι και ευρωπαϊκά | Η*

ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ. Διαθέσιμο στο:

<https://www.kathimerini.gr/politics/1067379/fon-nter-laien-ta-synora-tis-elladas-einai-kai-eyropaika/> [Ανακτήθηκε στις 2/09/21].

Newsroom (2020c). *Reuters: Η Τουρκία ανοίγει τα σύνορά της για να φύγουν οι πρόσφυγες.*

Διαθέσιμο στο:

<https://www.cnn.gr/kosmos/story/209262/reuters-h-toyrkia-anoigei-ta-synora-tis-gia-na-fygon-yn-oi-prosfyges> [Ανακτήθηκε στις 2/09/21].

Nugent, N. (2010). *Πολιτική και Διακυβέρνηση στην Ευρωπαϊκή Ένωση*. 7η έκδοση ed.

Αθήνα: Σαββάλας.

OECD (2019). *Organisation for European Economic Co-operation*. [online] Διαθέσιμο στο:

<https://www.oecd.org/general/organisationforeuropeaneconomicco-operation.htm>

[Ανακτήθηκε στις 27/07/21].

Palaiologos, Y. (2021). *EU ready to take action against Turkey*. [online] Διαθέσιμο στο:

<https://www.ekathimerini.com/opinion/interviews/1161984/eu-ready-to-take-action-against-turkey/> [Ανακτήθηκε στις 02/09/21].

Pavy, E. (2021). *Το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο: Εξουσίες*. Διαθέσιμο στο:

<https://www.europarl.europa.eu/factsheets/el/sheet/19/%CF%84%CE%BF-%CE%B5%CF%85%CF%81%CF%89%CF%80%CE%B1%CE%B9%CE%BA%CE%BF-%CE%BA%CE%BF%CE%B9%CE%BD%CE%BF%CE%B2%CE%BF%CF%85%CE%BB%CE%B9%CE%BF-%CE%B5%CE%BE%CE%BF%CF%85%CF%83%CE%B9%CE%B5%CF%82>

[Ανακτήθηκε στις 29/08/21].

PESCO (2017). *About PESCO*. Διαθέσιμο σε: <https://pesco.europa.eu/about/> [Ανακτήθηκε

στις 06/09/21].

Πλιάκος, Α.Δ. (2018). *Το Δίκαιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης - Θεσμικό και Ουσιαστικό Δίκαιο*.

Αθήνα: ΝΟΜΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ.

Riddervold, M. (2015). (Not) in the Hands of the Member States: How the European Commission Influences EU Security and Defence Policies. *JCMS: Journal of Common Market Studies*, 54(2), pp.353–369.

Ρίζας, Σ. (2019). *Το πραξικόπημα Ιωαννίδη στην Κύπρο | Η ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ*. Διαθέσιμο στο: <https://www.kathimerini.gr/society/1057465/to-praxikopima-ioannidi-stin-kypro/> [Ανακτήθηκε στις 12/09/21].

Sierp, A. (2015). *Democratic Change in Central and Eastern Europe 1989-1990: The European Parliament and the end of the Cold War*. Luxembourg: Publications Office of the European Union. Διαθέσιμο σε: https://www.europarl.europa.eu/EPRS/EPRS_STU_538881_Democratic_change_EN.pdf [Ανακτήθηκε στις 13/05/21].

Σκορδέλη, Μ. (2013). Η ΚΕΠΠΑ-ΕΠΑΑ και η Ελλάδα. Σε: Γ. Βαληνάκης, *Ελληνική Εξωτερική και Ευρωπαϊκή Πολιτική*. Αθήνα: Ι.ΣΙΔΕΡΗΣ, σ.233–262.

Solana, J. (2003). *ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΗ ΑΣΦΑΛΕΙΑΣ - ΜΙΑ ΑΣΦΑΛΗΣ ΕΥΡΩΠΗ Σ' ΕΝΑΝ ΚΑΛΥΤΕΡΟ ΚΟΣΜΟ*. Διαθέσιμο στο: <https://www.consilium.europa.eu/media/30807/qc7809568elc.pdf>. [Ανακτήθηκε στις 29/08/21]

Συμβούλιο της ΕΕ (2017). *Επιτροπή Πολιτικής και Ασφάλειας (ΕΠΑ)*. Διαθέσιμο στο: <https://www.consilium.europa.eu/el/council-eu/preparatory-bodies/political-security-committee/> [Ανακτήθηκε στις 29/08/21].

Συμβούλιο της ΕΕ (2021a). *Συμβούλιο Εξωτερικών Υποθέσεων (ΣΕΥ)*. Διαθέσιμο στο: <https://www.consilium.europa.eu/el/council-eu/configurations/fac/> [Ανακτήθηκε στις 29/08/21].

Συμβούλιο της ΕΕ (2021b). *Το Συμβούλιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης*. Διαθέσιμο στο: <https://www.consilium.europa.eu/el/council-eu/> [Ανακτήθηκε στις 29/08/21].

Συμβούλιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης (2021a). *Άτυπη Σύνοδος των Υπουργών Εξωτερικών - Gymnich*. Διαθέσιμο στο: <https://www.consilium.europa.eu/el/meetings/fac/2021/05/27/> [Ανακτήθηκε στις 28/04/21].

Συμβούλιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης (2021b). *Διακυβερνητικές Διασκέψεις*. Διαθέσιμο στο: <https://www.consilium.europa.eu/el/documents-publications/intergovernmental-conferences/> [Ανακτήθηκε στις 25/08/21].

The Editors of Encyclopedia Britannica (2016). *Czechoslovak history - The Prague Spring of 1968*. Διαθέσιμο στο:

<https://www.britannica.com/topic/Czechoslovak-history/The-Prague-Spring-of-1968>

[Ανακτήθηκε στις 12/09/21].

The Editors of Encyclopedia Britannica (2018). Hungarian Revolution | 1956. Διαθέσιμο στο:

<https://www.britannica.com/event/Hungarian-Revolution-1956> [Ανακτήθηκε στις 11/09/21].

Βασιλείου, Ι. (2015). *Η Εξωτερική Πολιτική και Πολιτική Ασφάλειας της Ευρωπαϊκής Ένωσης - Μια Κριτική Προσέγγιση*. Αθήνα: Historical Quest.

Western European Union (2014). *Origins of the Western European Union*. Διαθέσιμο στο:

<http://www.weu.int>. [Ανακτήθηκε στις 13/07/21]

Υπουργείο Εξωτερικών (2020a). *Η πορεία της Ελλάδας στην Ευρωπαϊκή Ένωση - Η Ελλάδα στην ΕΕ*. Διαθέσιμο στο:

<https://www.mfa.gr/exoteriki-politiki/i-ellada-stin-ee/i-poreia-tis-elladas-stin-europaiki-enosi.html> [Ανακτήθηκε στις 30/08/21].

Υπουργείο Εξωτερικών (2020b). *Κοινή Πολιτική Ασφάλειας και Άμυνας*. Διαθέσιμο στο:

<https://www.mfa.gr/exoteriki-politiki/i-ellada-stin-ee/kpaa.html>. [Ανακτήθηκε στις 13/07/21]

Υπουργείο Εξωτερικών (n.d.). *Ζητήματα Ελληνοτουρκικών Σχέσεων*. Διαθέσιμο στο:

<https://www.mfa.gr/zitimata-ellinoturkikon-sheseon/> [Ανακτήθηκε στις 6/08/21].

Υπουργείο Εξωτερικών - Μόνιμη Αντιπροσωπεία στην ΕΕ (2017). *Κοινή Πολιτική Ασφάλειας και Άμυνας (ΚΠΑΑ)*. Διαθέσιμο στο:

<https://www.mfa.gr/brussels/monimi-antiprosopeia-ee/ellada-sten-ee/koine-politike-asphaleia-s-kai-amunas-kpaa.html> [Ανακτήθηκε στις 13/07/21].